

KUR'ÂN-I KERİM'DE GENÇLERİN DUYGU GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ*

İlhami GÜNAY**

ÖZET

Başlık ve anahtar kelimeler: Çalışmamız, temiz bir fitrat üzere yaratılan insanın, çocukluk döneminden itibaren vicdanında yerleşik dini duygusunun gelişimi ve eğitimi hususunda Kur'ân-ı Kerim'in rehberliğini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Konu, hayatın her kesitinden çokça örnek sunan Kur'ân kıssalarını arka planıyla birlikte incelenmiştir. Kur'ân-ı Kerim, steril bir hayat vaat etmediği için, gündelik yaşam içerisinde tabii ortamda hayatını sürdüren aile fertlerinin dini duygularının niceliğini ve niteliğini kıssalar içerisinde ölçülü bir şekilde işlemektedir. Kur'ân-ı Kerim'in, duyguları iman, ibadet, ahlak ve cinsellik merkezinde ele aldığı tespit edilmiştir. Bilhassa duygunun, iman ve ibadetin dışı yansıması manasına gelen ahlakla ilişkisine, müstakil bir makale konusu olabilecek hacimde yer verdiği anlaşılmıştır.

Giriş ve çalışmanın amacı: Araştırmamız, kendisini en doğruya ve en güzele rehberlik eden ilahi kitap olarak tanıtan Kur'ân'ın, duygu gelişimine ne ölçüde ve hangi bağlamda yer verdiği sorusuna cevap aramıştır. Böyle bir çalışma yapılmasını akla getiren de Kur'ân-ı Kerim'in mutlak doğruları içermesi ve en güzele yönlendirmesi özelliği olmuştur. Ayrıca Rasûlullah (sav)'in on beş yaşından küçük gençleri, insan gücüne en fazla ihtiyacı olduğu bir dönemde savaşa almaması, duygu eğitiminin Kur'ân-ı Kerim'de ve sünnette önemsendiği fikrini düşündürmüştür. Zira Hz. Peygamber, bütün uygulamalarını Kur'ân-ı Kerim'in içerik ve ilkelerine dayandırmıştır. Çalışma, çocuk ve gençlerin manevi-ruhi ihtiyaçlarını fazla dikkate almayan pozitivist eğitim sisteminin, onların iç dünyalarında yaptığı tahribatı önlemek için yeni alternatifler aramaya mecbur etmektedir. Mevcut eğitim sistemiyle yetişen nesillerin; yaratılışlarına aykırı, hodbin, konformist ve erdemlerden uzak şekilde yetişmeleri/yetiştirilmeleri, onları mutsuz, huzursuz ve tatminsiz kılmaktadır. Onların faydalı, değer üreten ve paylaşan bireyler haline gelmesini sağlayacak eğitim metodlarının bulunması ve uygulanması gerekmektedir. Çalışmamız, eğitimcilere meselenin çözümünde ilahi bilgi alanını hatırlatmayı ve duygu eğitimi konusunda onlara bir nebze katkı sunmayı hedeflemektedir.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Bölümü, El-mek: ilhami.gunay@dpu.edu.tr

Çalışma konusuyla ilgili kavramsal / kuramsal çerçeve: Dini duygunun gelişimi ve eğitimi ile alakalı müstakil çalışmalar bulunmakta ve bu konu, eğitim bilimleri kapsamında da ele alınmaktadır. Ancak anılan çalışmalar konuyu, daha çok beşeri bilimlerin verileriyle incelemektedirler. Konunun dini veçhesine temas eden çalışmalar ise ekseriyetle konunun nazari temellerine işaret eden ayet ve hadislere yer vermektedirler. Bizim bu çalışmamız ise zikredilen araştırmaların nazari çerçevesine yüzeysel temasa ilave olarak, Kur'an-ı Kerim'den konuya ilişkin birçok örnek vererek onlardan ayrılmaktadır. Bu tercihte bulunmamızın en önemli sebebi, duygu gelişimi ve eğitiminin nazari bilgilerden çok, yaşayarak öğrenilmesidir. Çalışmamız, ebeveyn ve eğitimcilere, çocukların olumlu rol modelleriyle özdeşleşerek olumlu duygu gelişimlerini köklü şekilde sağlayabilmelerine insanlık tecrübesinden bol miktarda örnek sağlamaktadır. Bu örneklerin, genel geçer özellikte olmaları hasebiyle eğitimde sürekli referans gösterilmeyi hak eden misalleri temsil etmeleri ümit edilmektedir.

Yöntem: Araştırmamızın hazırlanmasındaki temel yaklaşımımız, Kur'an-ı Kerim'in insanın doğal hayat kesitlerinden örnekleri ifade eden kıssaların duygu gelişimi ve eğitimine ilişkin yönlerini tespit etmek olmuştur. Veri toplamakta öncelik, doğrudan Kur'an-ı Kerim'in kendisine ve özlü olarak yer verdiği kıssaların arka planına temas eden sünnete ve klasik tefsirlere verilmiştir. Sonrasında eğitim bilimlerinin verilerine müracaat edilmiştir. Bahsedilen kaynaklardan elde edilen bulgular, beşeri ve sosyal ilimlerin tespitleriyle birlikte değerlendirilmiştir. Bu yöntem, beden ve ruhtan oluşan insan tabiatına dini ve akli verilerle yaklaşmanın isabetli olacağı düşüncesiyle seçilmiştir. Dini duygunun iman, ibadet ve cinsellikle ilgili temel unsurlarına ilişkin ilahi kaynaktan veriler elde edilmiştir. Sağlanan bu verilerin, doğal hayatın kesitleri olmaları hasebiyle eğitim bilimlerinin rasyonel bilgileriyle kolayca kaynaştırılması temin edilmiştir. Bununla duygu eğitiminin ve gelişiminin fizik-metafizik boyutu irtibatlandırılarak ikisi arasında denge kurulmaya ve böylece nazari ile pratik hayat uyumlu kılınmaya çalışılmıştır. Böylelikle, çıktılarında hareketle eksikleri ve kusurları olduğuna hükmedilebilecek akli ilimlerin verilerinin, ilahi bilgilerin yardımıyla tashih edilme imkânı bulunduğunu tespit etmek hedeflenmiştir.

Bulgular ve tartışma: Kur'an-ı Kerim kıssalarında duygu eğitimi ve gelişimi, aile ve sosyal çevre içerisinde yaşanan hayat kesitleri halinde sunulmakla, beşeri bilgilerin verileriyle örtüşmektedir. Ancak, kıssalardaki duygu gelişimi ve eğitime ait unsurlar çoğu zaman o duyguları ifade eden isim veya fiillerle ifade edilmemekle onlardan ayrılmaktadır. Kıssalardaki duygu yoğunluğu, olayların seyri ve ayetlerin akışı içerisinde okuyucunun, örneği verilen prototiple empati kurması neticesinde bizzat yaşamışçasına hissedilmektedir. Kur'an-ı Kerim'n her ayetinin muhataplarını bağladığının bildirilmesi ve onun tedebbür, tefekkürle özümseyerek okunması tavsiyeleri, detaylara yerleştirilen bu kabil incelikleri keşfetmeye ve bu ilkelerle eğitime yönelik görünmektedir.

Sonuç ve öneriler: Duygular erken yaşlarda oluşmaktadır. Bütün davranışlar duygudan kaynaklandığı için onun gelişimi ve eğitimi, sağlıklı birey ve toplum açısından önemlidir. Kur'an, insanın Rabbi'ni tanıma ve O'na severek itaat etme duygusunun fitri olduğunu ve genel

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

olarak duyguların aklın kontrolünde dengelenerek dini duygu ile güzelleştirilmesini öğretmektedir. Gençlik döneminin karmaşık duyguları canlıdır ve bu duygular, genci hayata bağlayan, onu faydalı birey olma arayışına götüren ruhi gıdalar mesabesindedir. Kur'an kıssaları, bu dini duyguların öğütlerle, örnek davranışlarla ve sadelikle kazandırılması gerektiğini öğretmektedir, gencin mizacında olumlu duyguların kökleştirilmediği durumlarda, onun yerini erdemsizliklerin alabildiğini göstermektedir. Çocuğun benlik duygusunun ön plana çıkarılması, duygusal erdem damarlarını köreltebilmektedir. Duygu eğitiminin erken yaşlarda başlaması, -olumlu duyguların ruhunda derin izler bırakması hasebiyle- ruhsal koruyucu hekimlik mesabesinde bulunmaktadır.

Kur'an'da hayatlarına yer verilen gençlerin ilk temel duygularını, ailenin, mabedin ve çevrenin etkilemesiyle ve dengeli bir şekilde kazandıkları görülmektedir. Kur'an'da bazen hissî kavramlarla bazen de kıssaların akışı içerisinde gençlerin her çeşit duyguyu yaşamalarının gösterilmesi, onlara yetişkinlerle münasebet kurmakta önemli destek sağladığına ve ruhi ve cismani dinginlik kazandırdığına işaret etmektedir. Kur'an, kıssalarındaki rol modellerin yaşadığı duyguları okuyucuya intikal ettirerek onların duygularını eğitmektedir. Diğer duygularda olduğu gibi dini duyguda da kalıtım bulunmadığını göstermektedir. Allah'ın, genel ifadelerle ve kıssalardaki gençleri numune göstererek muhataplarını, dini duygular konusunda geliştirdiği ve eğittiği görülmektedir. Dini duyguların, kişisel gözlem, akli çıkarım, sezgiler veya bilge kişilerin rehberliğiyle dingin ortamlarda zenginleştirilebildiğini kıssalar üzerinden öğretmektedir.

Sevgi ve ilgiyle daha kolay oluşan ve gelişen dini duygunun oluşum sırası, önce iman sonra salih ameldir, bu hususta kadın-erkek müşterek bulunmaktadır. Nesiller, hazır olarak aldığı inanç ve ahlâk anlayışını saf vicdaniyla mayalandırarak dini duygularını inşa etmekte ve bu ruhi gıdalarını yaşayarak alabilmektedirler. Bu değere sahip olan gençler, aynı sırayla bunu yakın - uzak çevresine yaymaya çalışmaktadırlar. Dini duygunun hayat biçimi haline getirilmesi, kişi ve toplum üzerinde er veya geç olumlu etki yapmaktadır. Kur'an'da yer alan misallerde yetişkinlerin ibadetlerini evladıyla birlikte mabette yapmaları, gencin dini duygusunu mahşeri heyecanla daha da zenginleştirme amacına yönelik olsa gerektir.

Kur'an'da ele alınan peygamberlerin gençlik kıssaları; insanın farklı duygularla dopdolu olduğunu ve bu hisleriyle birbirlerine bağlı bulunduğunu göstermektedir. Olumlu duygular pekiştirilmediği takdirde, farklı örneklerde ifadesini bulduğu üzere yerlerini olumsuz duygular alabilmektedir. Bilhassa bazı gençlerin nübüvvetten evvelki bazı olumsuzluklarına yer verilmesinde, onların da beşer olduklarını göstermek maksadı sezilmektedir. Ancak, bahsedilen gençlerin, hatasını anladıktan sonra büyük bir pişmanlıkla hakka yöneldiğine vurgu yapılması, tecrübesiz ve yanılma ihtimali yüksek gençlerin hissî eğilimlerini eğitmeye matuf görünmektedir. Gençlerin yaratılışlarında bulunan ibadet duygusu, ruhlarının ve düşüncelerinin arındırılmasında önemli yer tutmaktadır. Bu duyguları, ailede, mabette ve olumlu çevrede içselleştirilmektedir. İbadet duygusunun gönülde kökleşmesi için yetişkinlerin ve gençlerin dua ile ilahi yardım istemeleri de gerekmektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

Cinsel duygu fitridir ve eğitimi, cinsiyet farkı gözetilmeksizin erken yaşlarda başlatılarak disipline edilmiştir. Kur'an'da; cinsel duygunun dışa vurulmasını ifade eden konuların; ima ve kinaye yoluyla açıklanması, gençlerin aralarında cinsellik meselelerini konuşurlarken aynı edebi göstermelerine matuf görünmektedir. Ergenlerin evlendirilmesinin teşvik edilmesiyle, cinsel gerginliklerinin meşru evlilikle doyuma ulaştırılarak sükûna ve huzura erişmeleri hedeflenmiştir. Evlenme imkânı bulamayan veya çeşitli sebeplerle evlen(e)meyen bekârların cinsel duyguları, iffet ve ibadet gibi dini duygularla ve erdemlerle dizginlenmektedir. Araştırmacılara, Kur'an'ın mutlak doğruları içerdiği savından hareketle, modern eğitim sisteminin çocuk ve gençlerin duygu eğitim metodlarının, onun bu alandaki eğitim ilkeleriyle kıyas yapmaları tavsiye edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, gençler, duygu, gelişim, eğitim,

EMOTION EDUCATION AND DEVELOPMENT OF THE YOUTH IN THE HOLY QUR'AN

STRUCTURED ABSTRACT

Title and Keywords: Our study has been conducted with the aim of identifying the way the Holy Quran guides people, who were created in a stainless nature, in the establishment of religious education and feeling, starting up from their childhood. The topic was reviewed upon the rich background of the various parables and examples in the Quran. The Quran, through its parables, looks into the quality of religious feelings of family members living naturally in their daily lives. It has been identified that the Quran examines such religious feelings mainly in terms of faith, religious service, morality and sexuality. It's been understood that the Quran examines morality, which means the outward projection of one's faith and religious service, so heavily that it could be the topic for an entirely separate article.

Introduction and Purpose of Study: The study seeks to identify in what scale and context the Holy Quran, defining itself as the guide to all things good and beautiful, examines emotional development. What sparked the idea to conduct such a study was also the quality of the Holy Quran in containing the absolute truth and guiding toward good. During the time of war when the Prophet needed all the manpower he could get, the fact that he refused to recruit people younger than 15 into the army indicated the importance put on emotional development by the Sunnah and the Holy Quran; because it is known that the prophet based the entirety of his actions upon the teachings of the Holy Quran. The study tries to show that an alternative is needed to the positivist education system that neglects children's moral needs and damages their spiritual worlds. In the current education system, young generations are being brought up to be selfish conformists against their true nature, and being kept away from certain virtues; which ultimately results in their unhappiness, lack of peace and lack of satisfaction. What needs to be put to practice is a kind of education that includes educational methods that lead children to becoming benignant, sharing

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

individuals who recreate good virtues. The study aims to aid people working in education in terms of emotional education by reminding them of religious knowledge.

Conceptual and Theoretical Scope of the Topic of Study:

Various studies have been carried out in the past regarding the development and education of religious feelings, and it's also a topic that's viewed within the scope of pedagogics. However the mentioned studies examine the topic with the data gathered through human sciences, while the ones that examine the religious aspect of the issue mainly point at the hadith of the prophet and verses of the Holy Quran which view the theoretical basis of the topic. This study will not only include touch on the surface of the aforementioned studies' theoretical approaches, but will also differ in the way that many related examples from the Holy Quran will be provided. The reason in choosing this approach is the fact that emotional development and education are learned through experience rather than theoretical knowledge. The study provides for educators and parents numerous examples from humanity's experiences supporting the fact that children's positive emotional development can be drastically achieved by having them identifying with good role models. It is hoped that these examples will be constantly referenced during education, due to their generally accepted qualities.

Method: The main approach in the preparation of this study was to identify the way the Holy Quran guides people in emotional development and education through its examples taken from daily lives of humanity. Priority in data collection is reserved directly for the Holy Quran itself, followed by sunnah based on the parables of the Quran, and then followed by classical Tafsir explanations. Pedagogical data is considered afterwards. The findings arrived at through the aforementioned sources were then evaluated alongside the findings of human and social sciences. This method was chosen based on the idea that it would be accurate to approach the human nature which consists of a body and a spirit, through religious data, as well as scientific data. Religious data has been gathered regarding faith, service, sexuality and the main connecting factors of these to religious senses. The achieved religious findings have been easy to fuse with rational data of educational sciences, due to them being parables having taken place in natural daily life settings. The endeavor was to connect the physical and the metaphysical to achieve a balance, and therefore rendering theory and practice compatible. Thus, the goal was to establish the fact that the admittedly fallible data of rational sciences could be revised by the aid of divine knowledge.

Findings and Discussions: Emotional development and education is expressed in the Holy Quran through daily social and familial examples, and it coincides with the data gathered from human sciences. However, it differs in that it does not specifically use the names of the emotions while going over them. The emotional intensity in the parables are conveyed through the reader putting themselves into the characters' shoes, as if they're living through it themselves. The Holy Quran states that its verses are directed towards those who are relatable to them, and advises that such verses should be deeply

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

considered and internalized. Details of this kind should be discovered, examined and put to practice in education.

Conclusion and Recommendations: Emotions develop in the early stages of life. Since all actions stem from emotions, the development and education of said emotions hold great importance for a healthy individual as well as for the society. The Holy Quran states that one's feeling of learning about their god and loving and worshipping him is inborn, and advises that emotions in general should be balanced out with rationality and then made better through religious feelings. The complex and lively emotions of adolescence are what lightens up their lives, and should serve as spiritual nourishment that will lead them to becoming good individuals. Parables in the Holy Quran advise that these religious feelings should be passed on to a child through plain and exemplary behaviour, and points out that if good feelings aren't internalized, they might be replaced by bad virtues. Pushing sense of self to the foreground may result in children's emotional virtues to be dulled. Practicing emotional education in early ages will, by having been internalized by the person, later serve as a spiritual guardian and a healer.

It is observed in the Holy Quran that young individuals taking place in the parables are initially affected in terms of emotional development in their lives by their families, sanctuary community and social environment. These individuals in the Holy Quran are shown to experience various emotions in their daily lives, sometimes being expressed through spiritual concepts, and are aided by these in the process of interacting with adults as well as being given both spiritual and material serenity as a result. The Holy Quran educates its readership by conveying its characters' emotions to the reader. It shows that, similarly to all other feelings, heritage plays no role in religious feelings either. By putting up its parables' characters as examples and conveying ideas in a general fashion, the Holy Quran is shown to be educating and improving its readership. It is taught through the parables that religious emotions can be enhanced and enriched through personal observation, rational deduction, discernment or through the guidance of wise individuals.

Religious feelings are easier to pass on through love and affection, and the order of development should take place as faith first, and then good deeds; regardless of the gender. Once given the emotions of faith and good morals, generations can filter such ideas through their own inner conscience and construct their feelings and achieve their spiritual nourishments through experience. These young people will then move on to spread these good deeds in their social environments. It would sooner or later have a positive effect on society if said religious feelings are turned into a life style. The fact that adults in the Holy Quran's parables carry out their religious service and prayers alongside their children shows that they intended to further enrich their religious emotions.

Adolescence parables of prophets mentioned in the Holy Quran shows that human beings are packed with various emotions and that these emotions are intertwined with one another. As stated earlier, in case good deeds are not reinforced, they might be replaced in time with

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

worse virtues. The exposure of a number of negative actions of young persons in the Holy Quran before they're given their prophecy shows that they were, indeed, humans too. However, observing that the remorse and repentance of the said persons are being highlighted, it is understood that the goal of such parables is to educate and develop the inexperienced and fallible emotions of young people. The inherent tendency of young people to worship and pray has an important role in cleansing their spirits and thoughts. These emotions were internalized in social environments such as family and sanctuaries. Adults and younglings must also resort to prayer so that the sense of prayer and religious service is engraved in their hearts.

Sexual feelings are inborn, and their education are disciplined regardless of gender from the early ages. In the Holy Quran the expression of such sexual feelings are spoken vaguely and figuratively, indicating that young people should use the same type of speech when discussing sexual matters among one another. The adolescent were encouraged to get married, resulting in a lawful satisfaction of their sexual feelings through marriage. People who do not have the means to get married, or are unable to do so are advised to live in chastity and religious service for the purpose of keeping themselves in good deeds. Based on the argument that the Holy Quran contains the absolute truth, it can be advised for the educators to compare the educational methods to those provided in the Holy Quran.

Key Words: Quran, the youth, emotion, development, education

GİRİŞ

İnsan, Yaratıcısını tanıma ve O'na severek boyun eğme duygusuyla yaratılmış, özüne iyiyi ve kötüyü yapabilme ve hangisini sürdürürse onu huyu haline getirme özelliği yerleştirilmiştir. İnsanın doğuştan getirdiği safiyeti/nötr hali, çocukluğundan itibaren yakın ve uzak çevresinin telkinine ve gönül dünyasının beslenmesine uygun olarak müsbet veya menfi biçimde şekillenmektedir. İnsanın duygu, kimlik ve fikrî inşa dönemini ifade eden çocukluk devresini takip eden ilk gençlik merhalesiyle birlikte onun hayatında yeni bir süreç başlamaktadır.

İnsanın delikanlılık devresi, bilhassa duygusal karmaşanın en kesif hissedildiği dönemdir. Ömrün bu aşamasını, karışık duygu ve arzuların, tozpembe hayallerin ve kendisine yaslanılan hülyaların çağı (Vâsıl, 1984, s.111) şeklinde tarif etmek mümkündür. Gençler, bahsedilen bu dalgalanmaların meydana getirdiği hissî saikleri sayesinde, yuvasını kurma gayret ve mücadelesini gösterebilmekte, kendilerine ve çevresine faydalı olabilmenin (Ayverdi, 1969, s.8) imkânlarını sağlayabilme arayışına gitmektedirler. Gençlerin fitratında var olan dini duygusu ise, son çocukluk döneminde gelişmeye başlamaktadır (Bilgin, 1995, s.75-76; Peker, 1986, s.104). Allah'ı arama/bulma şeklinde ifade edilebilen dini duyguyu iyice uyandırmanın ve onu kişiliğinde kökleştirmenin birtakım yolları bulunmaktadır. Diğer bir deyişle dini duygu; kalp/sezgisel iç gözlemlerle, akıl/sebep-sonuç ilişkisini araştırmakla, "İlk sebebi" kavramaya çalışmakla ve eğitim-öğretimle (Yavuz, 1987, s.127-128) kazanılmaktadır.

Gencin bedenî, ruhi, sosyal gelişimi gibi çocukluğundan itibaren duygu gelişimi ve eğitimi de çok önemlidir ve onun önemi, zıddıyla daha iyi anlaşılmaktadır. Aydınlanma felsefesinin getirdiği kusurlu anlayış (Bolay, 1987, s.5-8) ve bunun dış olaylarla pekiştirilmesi, nesillerin rûhî ve hissî dengesini bozmuştur. Dünya'da psikiyatrisin en fazla Hollywood'da olması (İzzetbegović, 1987, s.123) bunun göstergesidir. Günümüzde, nesillerin benlik duygusu ön plana çıkarılarak kibir,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

bencillik gibi olumsuz duygular bilerek veya bilmeyerek takdir edilmektedir. Bu yaklaşım tarzı, bireyin haklarını korumakta gibi görünse de onun fedakârlık, tevazu gibi erdemlerini zayıflatmakta, duygusal ve ahlaki gelişim damarlarını köreltmektedir. İnsanın duyguları, din gibi yüce değerlerle şekillendirilmediğinde onu hayvanlar derekesine düşürmektedir. Oysa genelde bireyin ve özelde gencin, duygu dünyasını zenginleştirerek yakın ve uzak çevresiyle olumlu münasebetler kurmaya ve böylelikle mutlu olmaya ihtiyacı vardır.

Gençlerin bu önemli ihtiyacının hangi seviyede, nasıl karşılanması gerektiği ve konuyla ilgili karşılaşılan engellerin nasıl aşılabacağı ciddi ve zor bir meseledir. Zorluğu, çözümünün göreceli olmasındandır. Beşeri ilimlerin gelişmesine paralel olarak çözüm önerilerinin artmasına rağmen, günümüz insanının ruhi gerginlikten kurtarılamaması, insanın ruhi ve hissî yönünü daha iyi tanıyarak hal çaresi aranmasını gerekli kılmaktadır. Bulunan çarelerin, insanın hizmetine erken yaşlarında -koruyucu hekimlik kapsamında- sunulması gerekmektedir. Çocuk ve gençlerin duygu gelişimi ve eğitimi denilen bu vazife, gereği gibi yapılabildiği takdirde daha sağlıklı birey ve toplum inşa edilebilecektir.

‘İnsanı ruhen ve duygu yönüyle huzura kavuşturacak ilkelerin niceliği ve niteliği ne olmalıdır’ sorusuna cevap olarak akla: ‘En güzele ve doğruya yönlendiren’¹ özelliğiyle Kur’ân-ı Kerîm gelmektedir. Konusunda mütevazı bir katkıyı hedefleyen bu çalışmanın hazırlanma fikri, anılan ayet ve Rasûlullah (sav)’in insan gücüne en muhtaç olduğu sırada, on beş yaşından küçüklerin savaşa katılmasına izin vermemesi² hassasiyetinden doğmuştur. Hayatın her kesitinden farklı örnekler vererek insanı eğiten Kur’ân’da, onun duygu eğitimine ve gelişimine de yeterli örnek sunduğu umulmaktadır. Ayrıca Rasûlullah (sav)’in de muhtemelen mümeyyiz çocukların duygularının olumsuz etkileneceğini dikkate alan bahsedilen uygulamasını, Kur’ân’ın telkin ve örneklerinden çıkarmış olmalıdır.

Kur’ân-ı Kerîm, ilkelerini bütün ergenleri muhatap alarak telkin etmekte, fakat her beşeri grup daha hassas bakışla onun içerisinde kendisini bulabilmektedir. Olumlu rol modelleri içselleştirerek duygusal kimliklerini daha kolay geliştirmeye yatkın olan çocuklar/gençler de buna dâhildir. Bu sebeple araştırma, Kur’ân’daki gençlerin yaşadıkları veya onların üzerinden gösterilen genel duygu gelişimi ve eğitimi ile birlikte, hususiyetle dinî ve cinsel duygu merkezinde olacaktır. İman, ibadet ve ahlaki içine alan dinî duygunun kapsamı, bir makalenin sınırlarını çok aşacağından, onun ahlaki yönü³ başka bir çalışmaya bırakılmıştır. Bu temel hedef çerçevesinde tefsir, lügat ve eğitim bilimlerine dair kaynaklardan da faydalanılacaktır.

Duygu Gelişimi ve Eğitimi

İslam düşünürlerinin “nefsin idrak etme gücü” dedikleri “duygu”, ruhî bir faaliyetir (Yavuz, 1987, s.29). Duygu, ferdin iç ve dış dünyasından etkilenmesi sonucunda, genel olarak “hoşlanma/haz” ya da “acı duyma/elem” biçiminde beliren tepkidir. Duygular fitri ve elde edilebilir kabiliyetlerdir. Kadın ve erkek, şiddeti farklı olsa da duygusallıkta ortaktır. Kur’ân-ı Kerîm, muhatap aldığı kadın ve erkek cinsinin psikolojisini, onların duygularıyla dengelemektedir. Bu hususta akla ilk gelen ve oldukça fazla ayetlerde beyan edilen cennet ve cehennem konusudur. Allah, insanın korku ve ümit duygularını, cennet ve cehennem bilgisi gıdasıyla, ümidi korkuya ağır bastırarak şekilde⁴ beslemektedir.

¹ İsrâ, 17/9.

² Buhârî, Şehâdât 18; Müslim, İmâret 91; Tirmizî, Cihâd 31, (1711). Onlara güçsüzlükleri yüzünden izin verilmediğini düşünülemez. Çünkü kadınlar gibi geri hatlarda sutaşıma benzeri getir-götür işleri yapabilmeleri mümkündür.

³ YÖK’te yayınlanmış doktora tezimizde, gençlerin olumlu olumsuz yönleriyle ahlaki durumları, elliden fazla başlık altında incelenmiştir. Günay, İlhami, *Kur’ân’da Gençlik Tipolojileri*, SÜSBE, Konya 2003, s. 66-238. Bkz. (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>).

⁴ “...Allah, size kolaylık diler, zorluk dilemez...” Bakara 2/185; Bkz. Zümer, 39/53.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

Kur'ân-ı Kerîm, insanın aklına hitap ettiği kadar, duygularını da -özellikle kıssalarla- harekete geçirerek onu irşat etmeye çalışmaktadır. Kıssalarındaki aktörlerin yaşadığı heyecan, merak, korku, üzüntü, asabılık, endişe, sevinç, ümit ve huzur duyma gibi hislerini okuyuculara aynen yansıtmaktadır. Faillerin hislerini ifade eden lafızlar bazen kullanılmamasına rağmen, konu akışındaki duygu yoğunluğu sebebiyle okuyucular, onların sevinciyle mesut olmakta, üzüntü ve eleminden de acı duymaktadırlar. Kıssaların dindar insanda hâsıl ettiği bu iç sentez, yani düşünce, duygu ve irade arasındaki ahengin varlığı onda, tatmin eden ve mutlu kılan bir hali ortaya çıkarmaktadır (Armaner, 1967, s.48). Bu yönüyle insanın hisleri, akli ve iradesiyle birlikte onun rûhî ve cismanî yapısına dinginlik kazandırmaktadır.

Konuya gençler özelinden bakıldığında, onların akli ve duyguları uzun ve derin uykusundan uyanmış, hızlı bir sıçrayışla hayatlarında büyük değişim başlatmıştır (Lübban, 1971, s.200). Bu ani değişimin duygusal dalgalanmaları, gürültü ve hareketi de beraberinde getirdiğinden olmalı ki Hz. Lokmân oğlunu: “*Yürüyüşünde tabii ol, sesini alçalt*” hatırlatmasıyla⁵ dizginlemektedir. Bu hakîmâne hatırlatma, gencin duygu ve zihnî kabiliyetlerinin sükûnet içinde gelişebileceğini ima etmektedir. Nitekim telkin edilen bu ve benzeri tabiiilik,⁶ İbrahim (as)’ın çocukluğunda gök cisimlerini temasında sonsuz bir dinginlik⁷ şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm; sevgi, inanma, bağlanma, buğz, sevinç vb ilk temel duyguların, aile ortamında, çevrenin yönlendirmesiyle ve dış ve iç dünyanın müşahedesiyle⁸ öğrenildiğini bildirmektedir. Bu temel duyguların olumlu şekilde kazanılması ve her seviyede önemsenmesi gerektiğini⁹ kıssalarında¹⁰ örneklendirmektedir. Nitekim, hakikat bilgisine ulaştıktan sonra müjdecinin heyecanıyla babasına koşan Hz. İbrâhîm’in, onun taassubu karşısında yaşadığı hayâl kırıklığını,¹¹ putları kırarken duyduğu nefretini, putların fayda/zararsızlığını kavmine ispatı esnasındaki sevincini, halkın önünde yargılanırken duyduğu heyecan ve endişesini, yakılmakla cezalandırılması ve cezanın infazındaki fitrî korku ve ürpertisini, ateşten kurtulduktan sonraki duyduğu güvenini ve nihayet, doğup büyüdüğü memleketini terk etmek zorunda kaldığı sırada yaşadığı iç burukluğunu ve hayal kırıklığını¹² hissetmemek kabil değildir. Aynı şekilde Hz. İsmâîl’in, Allah için kurban edileceği istişaresi (ki bir nevi duygu-heyecan eğitimidir) esnasında hissettiği endişeyle karışık ürpertiye, her şeyin gerçekte Allah’a ait olduğu bilinciyle gösterdiği teslimiyet ve güven duygusunu, tevekkül ettiği Mevla’sının onu bağışlaması sonrasında duyduğu sevinci¹³ okuyucular da aynen yaşamaktadır.

⁵ Lokmân, 31/19.

⁶ Hucurât, 49/1-5.

⁷ Bkz. En’âm, 6/75-78; Çamdibi, Mahmut Hasan, *Eğitim İlkeleri ve Rehberlik*, İleti Yayınları, İstanbul 2000, s. 77-78.

⁸ Fussilet, 41/53; Bayraktar, M. Faruk, “Ailenin Eğitim Görevi”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, 1995, s. 118.

⁹ Bkz. Nahl, 16/78; Lokmân, 31/12-19; Abdu’l-Mün’im, Seyyid Hasen *Tabiatu’l-Mer’eti fi’l-Kitab’ı ve’s-Sünne*, Mektebetü’n-Nehdatü’l-Mısıryye, Kâhire 1985, s. 16; Bilgin, Beyza, *İslam’da Çocuk*, DİBY, Ankara 1987, s. 132; Fersahoğlu, Yaşar, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*, Marifet Yayınları, İstanbul 1998, s. 43; Çamdibi, *Eğitim İlkeleri*, s. 73-74; Aydın, Hayati, *Kur’ân’da İnsan Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 1999, s. 74.

¹⁰ Dini duygunun, kıssalara benzeyen yaşanmış veya yaşanması muhtemel hikâyeler, romanlar [ve onlardan uyarlanan filmler] vasıtasıyla da geliştirilebileceğinin veya zayıflatılabileceğinin misalleri için bkz. Ceyhan, Nesime, “İkinci Meşrûtiyet Devri Türk Hikâyesinde “Din Duygusu” ve “Dînî Müesseselerin Tenkidi” *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 2/2 Spring 2007, www.turkishstudies.net, Doi Number: 10.7827/TurkishStudies.61, p. 137-149, s. 141 vd; Timur, Kemal, “Tanzimat Dönemi Türk Romanında Din Duygusu Ve İnançlar” *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 4 /1-II Winter 2009, www.turkishstudies.net, Doi Number: 10.7827/TurkishStudies. 61, p. 2089-2125, s. 2097 vd.

¹¹ Meryem, 19/42-46.

¹² Enbiyâ, 21/51-71.

¹³ Bkz. Sâffât, 37/102; Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Tefsîru’n-Nesefî*, Dâru Kahramân, İstanbul 1984, IV/25.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

Duygu gelişim ve eğitime verilen önemin tezahür ettiği başka bir misal de Hz. Yakûb ve Yûsuf'tur. Nitekim Hz. Yakûb; oğlu Yûsuf'un küçük yaşlarda gördüğü rüyasıyla ilgilenmekle, onu diğer kardeşlerine anlatmamasını ve ikisi arasında sır kalmasını öğütlemektedir.¹⁴ Böylece onun, irade, duygu ve heyecan gelişimine özenini göstermekte ve onu eğitmektedir. Bu özenin ömür boyu sürmesi gerektiğini, ölüm döşegindeyken bile evlatlarının dini duygularıyla ilgilenmesiyle¹⁵ göstermektedir. Duyguların her nev'i, yaşanarak alınması gereken gıdalar olmalı ki Hz. Yûsuf'un kıssasında bu, -arzuların bir emel uğruna veya sevgi açlığının doyurulması adına- çarpışması başta olmak üzere duygusal olaylar¹⁶ manzumesi şeklinde sunulmuştur:

Hz. Yûsuf'un his dünyasının ipucu, gördüğü rüyasıdır. Rüyalar ise, bünyede bazı hissî değişiklikler meydana getirmekte, vücuda mülayimlik ve dinginlik kazandırmaktadır. Hulm/rüyalar, tesiriyle vücutta ruhî ve bedenî köklü değişiklikler çağı olan buluş çağını da ifade etmekte, bu tür rüyaların insanın biyolojik yapısı için faydalı olduğunu ortaya koymaktadır (Aydın, 1999, s.57-58). Hz. Yûsuf, rüyasını anlattığında babasının onu hayranlıkla yorumlaması karşısında önemsenmişlik, hemen arkasından kardeşlerinin kıskanmasından doğan yalnızlık ve onun doğurduğu mutsuzluk duygularını yaşamıştır. Kuyuya atılmakla ihanete uğrama hissi, kuyudan tesadüfen çıkarılmasıyla ölümden kurtulmasının sevinci, Mısır'a köle olarak giderken duyduğu endişesi, ailesinden ayrılmanın hüznü, köle olarak satıldığında hissettiği umutsuzluğu onun değişik duygularıdır. Mısır'da Aziz'e satılmasındaki buruk süruru, onun evinde evlatlık yapılmasıyla yaşadığı kısmi saadeti, evin hanımıyla yaşadığı karmaşık duyguları, saray kadınlarının kendisine hayranlığı karşısındaki gururla karışık yeni bir tuzağa düşme endişesi, haksız yere hapisle cezalandırılmanın ıstırapı, hapisane arkadaşlarıyla kurduğu iyi ilişkilerin verdiği huzuru, zindanın çetin şartlarının huzursuzluğu, rüyayı tabir ilmi ve hikmete mazhar olmanın verdiği Allah'a tevekkül¹⁷ vb yaşadığı diğer hisleridir.

Duygunun; pişmanlık, adil olma, korku, endişe, çaresizlik ve saadet duyma kısımları, Hz. Mûsâ'nın gençlik dönemlerinde daha açık görülmektedir. O'nun cinayetten sonra: “*Bu şeytan işidir.*” Sözü, vicdanının yeterli bulmaması ve ona suçunu itiraf ettirmesi, pişmanlık hissini yansıtmaktadır. Daha adil ve teennili davranacağı hissi, “...*artık suçlulara (ve suça itenlere) asla arka çıkmayacağım*” sözlerinden anlaşılabilir, bu duruşunun arkasındaki endişesini bir sonraki ayet¹⁸ ele vermektedir. Hz. Mûsâ'nın; Firavun'un evlatlığı olmakla güven hissi yaşadığı, işlediği cinayetin öğrenilmesinden sonra, bu güvencin işe yaramadığı ve hadiselerin aleyhine geliştiği böyle bir vasatta, korkulu, aciz, çaresiz ve ne yapması gerektiğine karar vermekte şaşırılmış bir duyguya kapıldığı gözlenmektedir. O, canını kurtarmanın buruk sevincini yaşasa bile, yabancı bir memlekette çaresizdir. Firavun'un onu buralarda bulup götürmesinden duyduğu endişesini, Hz. Şuayb'in: “*Korkma, o zalim kavimden kurtuldun*” sözünün onu sakinleştirdiği hissedilmektedir. Garanti manasındaki bu teskin edici sözü duyduktan ve sonrasında ailenin kızıyla yaptığı evlilikten¹⁹ saadet duymuş olmalıdır.

Hz. Şuayb ile yetim olduğu anlaşılan Hz. Mûsâ'nın baba-oğul sıcaklığındaki yukarıda nakledilen duygusal eğitimi, aynı kıvamda Hz. Lokmân'ın, oğluna hissî ve ahlaki tavsiyelerinde²⁰ de görülmektedir. Aynı şekilde Hz. Yahyâ'nın ahlâkî üstünlüğünün hatırlatılması, bu konuya küçük

¹⁴ Yûsuf, 12/5-6.

¹⁵ Bkz. Bakara, 2/133; Zeynep, Atye Muhammed, *Usûlü'l-Ulûmi'l-İnsâniye mine'l-Kur'âni'l-Kerim*, Dâru'l-Vefa, 1. Baskı, Katar 1416/1995, I/911-912; Batı toplumlarındaki yetişkinlerin, gençlere nispetle daha dindar olması da Kur'ân-ı Kerim'in bu üslubuyla paralellik arz etmektedir. Bir anketin sonucu için bkz. Furnham, Adrian, *Young People's Understanding of Society*, Barrie Stacey, Routledge, London 1991, s. 114-115.

¹⁶ Bkz. Tehâmî, Nejra, *Sikôlôciyyetü'l-Kıssa fi'l-Kur'ân*, Câmîatu Cezâir, eş-Şirketü't-Tûnisyye, Tûnus 1974, s. 514.

¹⁷ Yûsuf, 12/5-6, 8, 19-49.

¹⁸ Kasas, 28/15-20.

¹⁹ Kasas, 28/21, 25-27.

²⁰ Lokmân, 31/15-19.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

yaşta verilen²¹ önemi göstermektedir. Duyguların oluşumunda çevre şartlarının etkisini Hz. Muhammed'in gençliğinde görmek mümkündür. Mekkeliler arasındaki sınırsız mücadeleler, kanlı harpler, Kureys'in ahlaksızlığı ve imansızlığı, duygulu genç Muhammed'in dimağında derin tiksintiler ve ürküntüler doğurmuştur.²² Ancak o bu olumsuz duyguları, önce dedesi ve sonrasında amcası Ebû Talib'in müşfik yaklaşımlarıyla ve fitri temizliğiyle dengelemiş olmalıdır. Yetimliğinin kişiliğinde meydana getirdiği mahzuniyeti ve içinde yaşadığı toplumun ürettiği olumsuz duyguların en aza indirilmesi için, peygamberliğinden sonra yeni neslin olumlu duygu gelişimini sağlayan tedbirler almıştır. Bu bağlamda kendisine ikram edilen meyveleri ilk önce meclisinde bulunan çocuklara vermesi, oyunlarına katılması vb²³ tutumlarıyla çevresindekilere, çocukların duygu gelişimde gıda kadar sevgi- ilgiye muhtaç olduklarını yaşayarak göstermiştir. Aynı özeni, ebeveynin himayesinden kısmen veya tamamen mahrum kalan yetimlerin topluma kazandırılmasında²⁴ da gözetmiştir. Olumlu duyguların kişi üzerinde derin izler bıraktığını, Hz. Muhammed'in çocukluk günlerinde sütkardeşiyle yaşadığı duygusal mutluluğunda görmek mümkündür. Nitekim O, çocukluğundan yarım asır sonra karşılaştığı süt ablası Şeymâ'yı tanımıştır, geçmişini ağlayarak hatırlamış, onu kavmine dönmek veya Medine'de cömertçe misafir etmek arasında muhayyer bırakmıştır.²⁵ Ayrıca bu olay, olumlu duygu gelişiminin, ilgilenen başka bir aile yanında da sağlanabileceğini göstermektedir.

Yukarıda ele alınan peygamberlerin gençlik kıssaları; gençlerin donuk, kuru, dar bir çerçeve içinde olmadığını, olmaması gerektiğini, insanların hisleriyle birbirlerine bağlı bulunduğunu ve bu cephelerinin de terbiye edildiğini göstermektedir. Ayrıca bu gençlerin çok farklı duygular yaşamaları, bedenün vitamin ihtiyacı gibi, ruhun da bu duygu gıdalarına muhtaç olduğunu düşündürmektedir. İnsanın tabiatı, telkinlere açık ve erdemlere meftun olduğu için onun bu özelliği, duygu dünyasında hak-adalet, sevgi, merhamet vb olumlu duyguların uyandırılmasında ve haset, zulüm gibi olumsuz duygularının bastırılmasında kullanılmalıdır. Din eğitiminin esas gayesi, mutlak güzele ve güzelliğe ulaştırmaktır. Bu güzelliğe ulaşabilmek için de duyguların terbiyesi, behimi arzulardan arındırılması ve milli, dini, ahlaki ve insani duygularla bezenmesi gerekmektedir (Fersahoğlu, 2003, s.18-19). Çünkü insanı güçlü ve mücadelecı yapan etkenler, duygu ve heyecanlarıdır. Kur'an da hedef kitlelere yaklaşırken, onun vicdanını harekete geçiren bu duygu unsurunu kullanmıştır. Zira ahlaki duygu, mutluluk duygusu ve değer takdir duygusu (Fersahoğlu, 1998, s.15-22), kişileri ve milletleri etkileyen temel unsurlardır.

Olumlu duygular çocuğun/gencin mizacında yeterince kökleşmediğinde veya başka sebeplerle etkisizleştğinde; kibir, zulüm, haset ve günahı basite indirgemek gibi olumsuz duygular onun yerini almaktadır. Kur'an'da bu kabil duygulara az da olsa insani realite olarak yer verilmiştir. Nitekim bu manada Kâbil, akl-ı selimi temsil eden kardeşi Hâbil'i öldürmüş,²⁶ Hz. Nûh'un oğlu, babasının davetine nankörlük etmiştir.²⁷ Kardeşleri hasetle Hz. Yusuf'a tuzak kurmuşlardır.²⁸ Hz. Mûsâ'nın gençliğinde yaşadığı korkuları, teennili davranması gereken yerlerde asabi ve aceleyle karar vermesinden kaynaklansa ve tebliğ görevini yaparken bazı tereddütler yaşamasına sebep olsa gerektir. Allah, bu örneklerdeki yanlış eğilimleri, pişmanlık, adalet, tevbe

²¹ Bkz. Enbiyâ, 21/90; Eşref, Seyyid Ali, *İslam Eğitiminde Yeni Ufuklar*, Mütc. Osman Tunç, Fikir Yayınları, İstanbul 1991, s. 15.

²² Ali, Seyyid Emir, *Ruh-u İslam*, Mütc. Ömer Rıza Doğrul, Ünsal Yayınevi, İstanbul Trz., s. 96.

²³ Hüseyinî, Muhammed b. Alevi el-Maliki, *Muhammed el-İnsanü'l-Kamil*, Daru'ş-Şurûk, 3. Baskı, Cidde 1984, s. 137-138; Canan, İbrahim, *Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye*, Tuğra Neşriyat, İstanbul Trz., s. 148 vd.

²⁴ Bkz. Bakara, 2/177, 220; Nisâ, 4/2, 127; En'âm, 6/152; İsrâ, 17/34; Kehf, 18/82; İnsân, 76/5-8; Tîn, 95/9; Mâûn, 107/2.

²⁵ Selim, Muhammed İbrahim, *Nisâün Havle'r-Rasül*, Mektebetü İbn Sina, Kâhire 1991, s. 26-27.

²⁶ Mâide, 5/27-30.

²⁷ Hûd, 11/46.

²⁸ Yûsuf, 12/12-18.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

gibi erdemlerle tashih etmekle,²⁹ yanlış duyguların düzeltilmesi gerektiğini, aksi takdirde kişi ve topluma vereceği zararları hatırlatmış olmaktadır. Kur'ân'ı Kerim, yukarıda zikredilen olumsuz duygusal eğilimleri objektif olarak sunmakla, bir taraftan insan karakterini tanıtırken, diğer yandan söz konusu temayülleri ahlaki değerlere uygun olarak yönlendirmekte ve eğitmektedir. Kur'ân'da gençlerin bu olumsuz duygu örneklerinin oldukça sınırlı olması ise, kanıksanmaması açısından eğitimin bir gereği olsa gerektir. Bu olumsuz insanlık tecrübeleri üzerinden duyguların, aklın kontrolünde dengelenmesini ve dini duygu ile güzelleştirilmesini öğretmektedir.

a. Dini Duygu

Din kavramı, içerisinde gönülden bağlanma ve şartsız itaat etme manası taşımaktadır. İnsanda bulunan dini duygu fitridir ve ondaki tapmak hissi, sevmek kadar doğal bir eğilimdir (Fersahoğlu, 1998, s.48-49), Bu temel duygunun mutlak gerçeğe bağlanması, onun bu hissini tatmin edilmesine imkân vermektedir. Aynı zamanda din, duyguların olumlu ve olumsuzunu göstermek suretiyle insanın davranışlarını da düzenlemektedir. Bu anlamda dinin olumlu saydığı, güzel bulduğu ve desteklediği duyguların tamamını, dini duygu saymak mümkün görünmektedir.

Çocuğun akli ve kalbi, onun iç ve dış dünyasından verilen delillerle imana ikna edilmektedir. Ancak imanın, çocukların duyguları üzerinden davranışlarını tanzim ve tashih etmelerinde, büyüklerin onlara yardımcı olmaları gerekmektedir. Tüm davranışlar duygudan kaynaklandığı gibi, din de duygulardan kaynaklandığı (Tavukçuoğlu, 2002, s.54) için yetişkinler bu vazifelerinde zorlanmayacaklardır. Bu rehberlik onların inancını eylemleriyle bütünleştirmesini sağlamasına paralel olarak; bencillik, dikkatsizlik, inatçılık gibi menfi vasıflarını, işbirliği, çalışkanlık, kibarlık ve dikkatli olma gibi müsbete çevirmelerini sağlayacaktır. Kur'ân-ı Kerim'de dini duyguyu kazandıran ve geliştiren öğütler ve örnek davranışlar, bir babanın dilinden veya doğrudan muhatap alınarak, soyuttan somuta ve sadelikte sunulmaktadır.³⁰

Dini duygu, fertlerin istidadı ve onu kuşatan çevrenin fikir ve inanışlarına göre değişebilmektedir. Bazı olaylar insanın fitratını etkilemekle³¹ birlikte dini duyguda kalıtım bulunmamaktadır. Hz. Âdem ve Nûh (as)'ın neslinin tamamının mümin olmaması imanın; müşrik ailede ve toplumda yetişen Hz. İbrahim, Hz. Mûsâ ve Ashâb-ı Kehf'in müşrik olmaması (Merâği, 1974, s.43), inkârın irsi olmadığını göstermektedir.

Dini duygunun özü sevgiye dayanmaktadır. Yoktan yaratan, yaşatan ve devamlı karşılıksız veren olmakla hakiki seven Allah'tır. O, Zat'ını tanıyan ve ölçülerine sadakatle uyanları sevmektedir ve onlarla beraberdir. Ahlaki erdemleri taşımayan ve faziletsizlikte ısrar edenleri sevmemektedir. Allah'ın bu vasfına en uygun yaşayanlar, peygamberler ve erdemlerini en çok içselleştiren kâmil müminlerdir. Onlar da Allah'ı çok sevdikleri gibi, O'nun ölçülerine sevak uymaktadırlar,³² dini duygularındaki yüksek seviye, yaratılanı da yaratandan ötürü ve O'nun verdiği değer çerçevesinde sevmelerini sağlamaktadır.

İnsanlardaki en temel sevgi, evlat-ebeveyn arasındaki sevgidir. Kur'ân'da bunun en bariz misali, Hz. Mûsâ'nın anasının onu bağrına basmasıdır. Böylece karşılıklı güven hissi oluşması ve müstakbel peygamberin zihni ve duygusal kişiliğinin güzel gelişmesi sağlanmıştır.³³ Evladın, babasının sevgisini kazanmaya çalışmasına ise, Hz. Yusuf'un kardeşlerince entrika kurlmaları

²⁹ Bkz. Kehf, 18/71-77; Tâ Hâ, 20/24-35, 42-48; Enbiyâ, 21/58; Şuarâ, 26/12-14, 21; Kasas, 28/18-22.

³⁰ Bkz. Lokmân, 31/13, 16, 17; Beled, 90/9-14.

³¹ Anketler için bkz. Taplamacıoğlu, Mehmet, "Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Hk. Alan Araştırması", *AÜİFD*, C.10., Ankara 1962-1963, s. 149; Özdemir, Saadetin, "Ortaöğretim Gençlerinin Din Öğretimi İhtiyaçları", *SDÜİFD*, 5-Sayı, Isparta 2000, s. 222 vd.

³² Allah'ın sevdikleri ve sevmedikleri kimselerle ilgili ayetler için bkz. Abdülbâki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Müfehres*, s. 191-192, 747.

³³ Tâ Hâ, 20/40; Kasas, 28/12.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

vesilesiyle temas edilmiştir. Sevginin en üst boyutu, Allah'a iman etmek ve saygıyla O'na ve ilkelerine severek uymaktır.

a.a. İman Duygusu

Sözlükte, “korkunun gitmesi, emniyette olmak, bir şeye güvenmek, kesin ilimle tasdik etmek” anlamlarına gelen imanın terim manası; “Rasûlullah (sav)’in Allah’tan getirdiklerini içtenlikle onaylamaktır” (İsbehânî, 1986, s.30-31; Tehânevî, 1996, s.297). İmanı; akıl, irade, fitrat tabii faktörleri, aile, okul-arkadaş, toplum ve çevresel faktörleri oluşturmaktadır. İnkâra; istiğna, istikbar, taklit ve kalbin manevi fonksiyonunu kaybetmesi düşürmektedir.³⁴ İmanın özü, Allah’ı birleme manasındaki tevhitir. Kur’an’da tevhit/iman, sağlam delillerle ortaya konulmakta ve selim aklın ve fitratın inkâr edemeyeceği (Özbek, 1996, s.7-8) duygusal boyutta takdim edilmektedir.

Kur’an’ın baştan sona bütün ayetleri, tevhit mihveri etrafında dönmekte ve insanın selîm fitratını desteklemektedir. Neslin gönlünde imani hissin vücuda getirilmesini ebeveyn sağlayacağından olmalıdır ki Kur’an’da, aile yuvasının inanç temeli üzerine kurulması gerektiğine³⁵ işaret edilmektedir. İbrâhîm ve İsmâîl (as)’ı, tevhide harîs olmaya ve imanlı nesilden mahrum etmemesi için Allah’a yalvarmaya (Kutub, 1985, s.115) bu bilinç sevk etmiş olmalıdır. Rasûlullah: “Çocuklarınızın ağızını ilk olarak ‘lâilâhe illallâh’ sözüyle açın, ölüm anında da telkin edin” hadisiyle,³⁶ çocukların terbiyesine erken yaşlarda başlanılmasını isterken, öncelikle iman ve ibadetin talimini zikredip bu aşamada ahlâkî değerleri saymaması, Allah’ın haklarının önem sırasını ve eğitimin uzun bir süreç olduğunu bildirmektedir. Bu nebevi kaide, Kur’an’da zikredilen gençlerin hayat seyrine uygun düşmektedir. Bu durum aynı zamanda onun, dinî duyguyu yerleştirme prensiplerini Kur’an’dan aldığına işaret etmektedir:

Nitekim Nûh (as)’ın, gemiye binmeyen oğluna “...kâfirlerden olma!” diyerek seslenmesi, önemli kulluk vazifesinin iman olduğunu bildirmektedir. Oğlunun: “...dağa sığınırım” kibirli cevabı ise, materyalist bir düşüncenin yansımasıdır. Hz. Nuh, oğlundan kibirden sakınmasını istemekle ahlâkî, doğru akideden sonra geldiğini göstermiştir. Hz. Nûh’un oğlunun acı akıbetini hayret/esefle sorması üzerine Allah’ın cevabı, iyiliğin neseple alâkalı bulunmadığını, en salih amelin Allah’a iman olduğunu³⁷ pekiştirmiştir. Kur’an’ın bu tevhit duygu eğitimi, zıddıyla muvahhit oğul-müşrik baba arasında aşağıda tekrar etmektedir.

Hz. İbrahim, şirk atmosferinde yaşamasına ve her çocuk gibi hayran olduğu babasının yanlış inanç telkinine rağmen, selîm fitratıyla küçük yaşta Allah’ı bulabilmiştir.³⁸ O, akli olgunluğuna paralel şekilde gelişen dini duygusuna, kendi vicdanını da katarak doğruyu tanımlamış ve ona uymuştur. Hz. İbrahim, ailesinin değer yargılarını reddettiği gibi, babası ve kavminin putlara ibadet etmesini asla kabul edememiş, kendi bulduğu inanç değerlerinin doğruluğunu canı pahasına ispata koyulmuştur.³⁹ Hz. İbrahim bu davranışıyla hayat hakkında insicamlı bir felsefe

³⁴ İlgili ayetler ve geniş bilgi için bkz. Demirci, Muhsin, *Kur’an’a Göre İnsan ve Sorumlulukları*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010, s. 92 vd.

³⁵ Bakara, 2/128, 221; Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, II/153.

³⁶ Rûm, 30/30; Müslim, Cenâiz 1, 2, (916, 917); Tirmizî, Cenâiz 7, (976); Ayrıca hidayete erme yaşı hk. bkz. Argyle, Michael, Hallâhmi, Benjamin Belt. *Religion and Age* Mütc. Abdurrahman Kurt, *Yaş ve Din, UÜİFD*. Sayı 4, Bursa, s. 319-326.

³⁷ Bkz. Hûd, 11/42-46; Hz. Yakûb da aynı yolu takip ederek, ölüm döşeginde iken oğullarına tevhid vasiyet etmiş, onlar da muvahhit insana yakışır şekilde, ibadeti de katarak cevap vermişlerdir. Bakara, 2/133.

³⁸ En’âm, 6/74-79.

³⁹ Tevbe, 9/114; Meryem, 19/42; Enbiyâ, 21/56, 60; Hac, 22/78; Şuarâ, 26/70; Ankebût, 29/65; Sâffât, 37/84; Hidayet yaşıyla alakalı geniş bilgi ve değerlendirmeler için bkz. Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr, *Kasasu'l-Enbiyâ*, Thk., Cemâl Bedrân, Dâru'l-Mısriyyetü'l-Lübânî, Kâhire 1414, s. 134; Fahrüddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 3. Baskı, Beyrut Trz., IX/522-528; Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, Mütc. Suat Yıldırım vd., Akçağ Neşriyat, Ankara 1988, V/437; Alî, İbrâhîm Muhammed, *el-Ehâdisü's-Sahîha min Ahbârin ve Kasasi'l-Enbiyâ*, Dâru'l-

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

kurmuş ve yetişkin duygusunun oluşmasına götüren bir süreçte en önemli değeri/tevhit almıştır. O, hayatı anlamlı kılan tevhidi, ölüm tehditlerine aldırılmadan tek başına yayararak ve tam güven ve tevekkülle dini duygunun önemini yaşayarak göstermiştir.

Kur'ân-ı Kerîm insana, şirkin her çeşidinden uzak durmayı ve bütün davranışlarında Allah'a teslim olmayı telkin etmektedir. İlâhî kanunlara uymayı ısrarla isteyen ve nefsi arzulara uymayı şiddetle reddeden ayetlerin⁴⁰ temel hedefi de, ferdin dini duygularını tevhide teslim etmektir. Bu hedef, nazarî bilgide bırakılmamakta, Hz. Peygamberin rehberliğinde kişiye; insanlar, eşyalar ve diğer varlıklar hakkında güzellik ve estetik duygusu kazandırılarak hayata geçirilmektedir. Bu, kendisinden başlayarak aile, çevre ve toplumda intizamı, akılda, kalpte, bedende, giyim-kuşamda,⁴¹ evde ve toplumda güzel olmak şuuru⁴² verilerek gerçekleştirilmektedir.

İman duygusu, “kimsenin başkasının yükünü çekmeyeceği” ilkesinden⁴³ hareketle öncelikle ferdi ve kesbidir. Ancak hakkı ortaya çıkarmayı ve batılı imha etmeyi gaye olarak gösteren ilâhî dinin mensupları onu yaymakla sorumlu⁴⁴ tutulmuşlardır. Nitekim babasının vasiyetinden çok önce tevhit bilincine ulaşan Hz. Yûsuf gençliğinde, hapishanenin kaynaştırıcı atmosferini, akranları olan genç müşrik mahkûmların öncelikle dini duygularını düzeltmeye vesile yapmış, onları Allah ve ahiret gününe inanmaya çağırmıştır.⁴⁵ İnsanın fitratı dara düştüğünde, kurtuluşu için maddî şefaathçilerin yanında,⁴⁶ ulviyetine inandığı manevî makamlardan da imdat istediğinden, Hz. Yûsuf, bu fitrî ihtiyacı doğru kaynağa yöneltmiştir. Hz. Yûsuf, muhatabı mahkûm gençleri rencide etmemek ve kendinden nefret etmemelerini sağlamak için toplumlarının inançsızlığını kapalı bir ifadeyle dile getirmiştir. Yumuşak bir üslupla adım adım kalplerine girerek doğru dini duyguyu yerleştirmiştir. O'nun, tevhidi anlatmaktaki acelesinden, Allah'ı tanımadan geçen hayatın her an bitebileceği endişesi sezilmektedir. Nitekim gençlerden birisinin idam edileceği, rüyası yorumlanırken ortaya çıkmıştır.⁴⁷ Hz. Yûsuf'un, karşılaştığı zorlukları kendisine güven, bilgi, beceri vb. kazanımlarıyla aşmaya çalışması,⁴⁸ önce tedbir aldığını ve sonra imani duygunun kemali sayılabilen tevekküle sığındığını göstermektedir.

Köklü din/iman duygusunun çocuklukta aile ve muvahhit çevre tarafından kazandırıldığına bir diğer göstergesi Hz. Mûsâ'dır. O, Nemrûd gibi kendisini ilâh olarak gören Firavun'un⁴⁹ sarayında yetişmişse de, Allah'tan ilham alan bir ananın himayesinde⁵⁰ ve gençlik döneminin sarayda geçen kısmında, az da olsa imanını gizleyen insanlarla⁵¹ yaşamıştır. Hz. Mûsâ'nın, dini duyguyu kazandığı çevre hakkındaki bu ihtimalin yanında onun tıpkı Hz. İbrâhîm gibi, Allah'ın varlığını kendisinin bulabilmesi⁵² de muhtemeldir. Hz. Mûsâ, çocukluk ve

Kalem, 1. Basım, Dimeşk 1995/1416, s. 59; Hişam Fehmi Arif, *Siratu İbrâhîmü'l-Halil fi'l-Kur'âni'l-Mecid ve'l-Ehadîs'i-Sahîha*, Daru'l-Besairi'l-İslamiyye, Beyrut 1417/1996, s. 27-28; Muhammed Hüseyin Fadlullah, *el-Hıvar fi'l-Kur'ân*, Darul Mellah, Beyrut 1996, s. 258; Günay, İlhami, *Gençlik Tipolojileri*, s. 69 vd.

⁴⁰ Nisâ, 4/135; Kehf, 18/28; Kasas, 28/50 vd.

⁴¹ A'râf, 7/31-32.

⁴² Bkz. Bakara, 2/222; Mâide, 5/6; En'âm, 6/99; Ali, Abdulhalim Mahmud, *et-Terbiyetü'l-İslamiye fi Surati'l-Maide*, Dârü't-Tevzi', 1. Baskı, Kâhire 1994, s. 69-71.

⁴³ Bkz. En'âm, 6/164; İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/18; Râzî, *et-Tefsiru'l-Kebir*, XXI/97-98.

⁴⁴ Enfâl, 8/8; Tevbe, 9/33; Ahzâb, 33/7; Feth, 48/28; Saf, 61/9.

⁴⁵ Yûsuf, 12/37-41.

⁴⁶ Yûsuf, 12/42.

⁴⁷ Yûsuf, 12/41.

⁴⁸ Bkz. Yûsuf, 12/55-56; İbn Kesir, Ebi'l-Fida İsmâil b., *Kasasu'l-Enbiya*, thk, Abdulkadir Ahmet Ata, el-Mektebetü'l-İslamiyye, 2. Baskı Beyrut 1982/1402, 1/344; Mir, Mustansir, “Kur'ân'da Yusuf Kıssası: Taslak, Temalar ve Karakterler”, Mütc. Ali Akay, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005, C: VII, sayı: 2, s. 191

⁴⁹ Zuhruf, 43/51; Nâziât, 79/24.

⁵⁰ Kasas, 28/1-13.

⁵¹ Mü'min, 40/28.

⁵² Bakara, 2/258; En'âm, 6/76-78.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

gençliğinde kazandığı bu dini duygunun ilahi belgelerini, Medyen dönüşünde Tûr dağında iken vahye mazhariyetinde⁵³ almıştır. Kendisine ilk vahyedilen ayetlerde tevhit inancı, ibadet etme zarureti ve davranışlarını güzelleştirmesi emri ona, inşa edeceği toplumun dini duygusunun sırasını da vermektedir. Ayrıca Mûsâ (as)'ın, Rabbinden göğsünü iman ve hakkın nuru ile doldurmasını istemesi,⁵⁴ köklü bir iman duygusunun kişiyi koruyacağına ve tevhit toplumunu inşa edileceğine zorlukları aşmakta, tahammül gücünü artıracığına işaret etmektedir.

Hız. Lokmân da diğer peygamberler gibi, çocuğunu karşısına alarak şefkatle ve ilk önce inanç konularıyla nasihatine başlamış, ibadet ve nezaket kurallarının talimiyle oğlunun dini duygusunu geliştirmeye devam etmiştir. Hız. İsâ; annesini, iffetsizlik iftirasından temize çıkarmak ve mümin olmanın vasıflarını dile getirmek amacıyla kundakta konuşturulmuş ve sonrasında normal bir insan olarak, Zekeriyya (as)'ın yanında itibarlı⁵⁵ şekilde yetişmiştir. Hız. İsâ, kendisini muteber kılan Tevrât'ın bilgisini, risâlet öncesinde muhtemelen Hız. Zekeriyya'dan öğrenmiştir. O'nun bilgeliğini anlatan: “*Kitabı, hikmeti, Tevrât ve İncil'i öğretmişim.*” ayeti, Luka İncili'nin; on iki yaşlarında bilgeleşerek mabedin ilim meclislerine iştirak ettiği, insanların onun bilgi ve zekâsına hayran kaldığı ifadesiyle⁵⁶ örtüşmektedir. O, bu derin tevhit şuurunu ve güçlü dini/imani duyguyu, evde annesiyle, Zekeriyya (as)'ın hanesinde ve mabetteki ilim meclislerinde kazanmış olmalıdır. Bu düşünceye sevk eden amil, İsâ (as)'ın hikmeti içeren şu ifadeleridir: “*Ben size hikmet getirdim ve ayrılığa düştüğünüz şeylerden bir kısmını size açıklamak için geldim.*”⁵⁷

Muhtemelen kendi arayışları sonucu hidayete eren ve şehrin ileri gelenlerinin çocukları olan Ashâb-ı Kehf, dini/imani duygunun, gençlik psikolojisinde çete denilen birlik içerisinde daha da güçlenebileceğinin örneğini vermektedir. Onlar, imanlarını dayanışma içinde devlet ricali huzurunda ilan etmişler ve savunmuşlardır. Karşılaştıkları baskı sonrasında dünyanın güzelliklerini terk ederek, meşakkatle dolu mağaraya sığınmışlardır. Bu gençler, dini duyguları istikametinde toplumu değiştirmeyi başaramayınca, cemiyetin onları kendine benzetme tehlikesi yüzünden, tıpkı Hız. İbrâhîm'in kavmini terk etmesi gibi hicret etmişlerdir.⁵⁸ Dini duygunun gereği yapılan her iki hicret, tevhit inancını yaşamayı ve yaymayı hedeflediğinden, sonrasında toplumların imanına vesile olmakla⁵⁹ ödüllendirilmiştir.

Rasûlullah (sav) de çocukluğunda dini duygusunu doğru kaynaktan beslemiştir. Nitekim gençliğinde, yanlış inançlardan ve yaşayıştan korunduğuna atıfta bulunan: “*...bir ömür boyu içinizde durmuştum*” ayeti,⁶⁰ kendisine uygunsuz yakıştırmalarda bulunan müşriklere bir meydan okumadır. Zira O, gençliğinde risâleti sonrasında yaptığı imani telkinlerinin hilafına yaşamış olsaydı, müşrikler bunu yüzüne vururlar, çelişkinin hesabını öncelikle sorarlardı. Bu yüzden O'na: şair, kâhin, sihirbaz vb. iftiralarda bulunmuşlar, fakirliğini ve yetimliğini küçümsemişler,

⁵³ Bkz. Tâ Hâ, 20/13-16, 25; Saîd Havvâ, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, Mütc. M. Beşir Eryarsoy, Şamil Yayınevi. İstanbul 1989-1991, IX/43.

⁵⁴ Kasas, 28/12-13.

⁵⁵ Lokmân, 31/13-17.

⁵⁶ Luka, II/40-50.

⁵⁷ Mâide, 5/110, 116.

⁵⁸ Kehf, 18/14-16, 18-20; Meryem, 19/48.

⁵⁹ Geniş bilgi için bkz. Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an*, thk. Abdullah et-Türki, Kâhire: Merkezü'l-Buhûsi ve'd-Dirasâti'l-Arabîyyeti'l-İslâmiyye, 2001, XVI/200; Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXI/97-98; Muhammed b. Muhammed Ebû's-Suûd el-İmâdî, *İrşâdu'l-Aklî's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut Trz., V/214; Abdülkerim Hatîb, *el-Kasasu'l-Kur'âniyyu mine'l-Meâlimi'l-Menzûrati ve Gayri'l-Menzûra*, Medresetü'r-Risâle, 1. Baskı, Beyrut 1984, s. 62-63; Kutub, fi Zılâl, IV/2262; Ebû'l-A'la Mevdûdi, *Teftîhu'l-Kur'an*, İnsan Yayınları, İstanbul 1996, III/154-158; Kamal al-Sayyid, *They were Youths Who Believers in Their Lord*, Translated by Jasim Al. Rosheed Ansqsiyan Publication, Qom, 1999, s. 7-30.

⁶⁰ Yûnus, 10/16.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

fakat mazisine şirk dâhil hiçbir lekeyi sürememişlerdir.⁶¹ İlk delikanlılık yıllarında Bâhira'ya karşı söylediği putlara yönelik nefretini bildiren sözü⁶² de onun dini duygusunu yansıtmaları bakımından oldukça önemlidir. O, bu ruh haliyle nübüvveti sonrasında Kureyş'li gençlerin dini duygusunu hakka çevirmiştir. Bu gençler de, imandan sonra şirke dönmeleri için ebeveynlerinin psikolojik ve fiilî eziyetlerine maruz kalmalarına rağmen, güçlü dini/imani duygularında sebat etmişlerdir. Böylece; iman, ibadet ve salih amel şeklinde dışa yansıyan büyük dini duygu inkılabını gerçekleştirmişlerdir.⁶³

a.b. İbadet Duygusu

İbadet kelimesi, “itaat, kulluk, tapma, tapınmak, yakınlaşmak, boyun eğmek ve hakir olmak” anlamındadır. Terim manası: “İnsanın Allah’a saygı, sevgi ve itaatini göstermek, O’nun hoşnutluğunu kazanmak niyetiyle ortaya koyduğu belirli tutum ve gerçekleştirdiği davranışlardır.”⁶⁴ En geniş manada ibadet: imana uygun hayırlı işler yapmak, Allah’ın sevdiği, sözleri ve gizli-açık bütün davranışları içtenlikle O’na sunmaktır. Allah’ı bütün üstün sıfatlarıyla tanıyıp, emir-yasaklarına gönülden itaat etmek, razı olacağı eylemlerle elçisinin rehberliğinde hayatını düzenlemektir.

Allah; ibadetleri, nefis tezkiyesine ve kıssalar üzerinden ahlaki değer haline getirmeye vesile yapmaktadır. İbadet, nefsi dengede tutmanın en mühim yardımcısıdır. İbadetler, insanın yapısındaki pintilik, sabırsızlık, ihtiras ve acelecilik gibi menfi duygularını tedavi etmekte, şuurda genişleme, şuuraltında denge ve derin idrak⁶⁵ sağlamaktadır. İbadet; nefis terbiyesi, ruhun arındırılması ve düşüncelerin saflaştırılmasında mühim yer tutmaktadır. İnsan, onunla nefisinin isteklerine, hayatın problemlerine mukavemet imkânı bulmaktadır (İsevi, s.194).

İbadet, çocuklukta taklitle başlamakla birlikte içten gelen bir duyguyla yapılmaktadır. Çocuk dıştan taklit eder görünürken aslında o, Allah ile içten ilişki halinde bulunmaktadır. O, ibadet için Allah’ın huzuruna çıkınca, gerçekten O’nun huzuruna (Yavuz, 1987, s.150-151,158) çıkmaktadır. Bu duygu, zamanla çevrenin dinî iklimine ve çocuğun ferdi kabiliyetine göre tedricen gelişip derinleşerek dinî yaşayışa dönüşmektedir.⁶⁶ Olumlu ve olumsuz anlamda taşkın duyguların mevsimi olan gençlikte, olumsuz duyguları Allah’a itaatle dizginleyebilmek önemli ve Allah katında çok değerli görülmektedir. Buna binaen Rasûlullah (sav), mahşerde Allah’ın rahmet gölgesi altında gölgelendirilecek yedi kişiden birinin, gençliğini ibadetle geçiren kimse olduğunu⁶⁷ bildirmektedir.

⁶¹ Bkz. İnşirah, 94/1-3; Şûra, 42/52; Enbiyâ, 21/5; Sâffât, 37/36; Sâd, 38/4; Sadrının yarılması ve Dâll/şaşırmış ifadesi hakkında geniş bilgi için bkz. Tefsiru’n-Nesefî, IV/365; Ebi’l-Fidâ İsmâil İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, Dâru’l-Ma’rife, 2. Baskı, Beyrut 1408/1988, IV/559; Mevdudî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, VII/157-159.

⁶² İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik, *es-Siratü’n-Nebeviyye*, Daru’l-Fikr, Mısır 1357, s. 197; İbn Sa’d, Muhammed b. Münis ez-Zehrî, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kübrâ*, Tahk, Ali Muhammed Ömer, Mektebetu’l-Hâncî, Kahire 1421/2001, I/99.

⁶³ Bkz. Mâide, 5/54; Tevbe, 9/123; Feth, 48/29; Mümtehne, 60/4; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXVIII/76, XIV/433; Neysâbüri, Ebû’l Hasen Ali b. Ahmed el-Vâhidî, *el-Vesît fi Tefsîri’l-Kur’âni’l-Mecîd*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1415/1994, s. 413; Ebû’l Hasen Ali b. Ahmed el-Vâhidî Neysâbüri, *Esbâbü’n-Nüzûl*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2. Baskı, Beyrut 1991/1411, s. 195, 198, 235-236; İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’ân*, III/454; Şeyh Hâlid Abdurrahmân el-Akk, *Teshîlu’l-Vusûl ilâ Ma’rifeti Esbâbi’n-Nüzûl*, Dâru’l-Ma’rife, 1. Baskı, Beyrut 1419/1998, s.182; Zühayr Hâfiz İmâd, *el-Kasasü’l-Kur’âni Beyne’l-Âbâ-i ve’l-Ebnâ*, Dâru’l-Kalem, Dimeşk 1990, s. 466-470

⁶⁴ Sinanoğlu, Mustafa, “İbadet”, *DİA*, İstanbul 1999, XIX/233; Yûsuf, 12/40; Kutub, *fi Zilâl*, IV/1991.

⁶⁵ Bkz. Meâric, 70/19-22; Çamdibi, H. Mahmut, *Din Eğitiminin Temel Meseleleri*, İFAVY, İstanbul 1994, s. 95-96.

⁶⁶ Günümüz gençliğinin ibadetlere ilgileri etkileyen unsurlara dair yapılan anketler için bkz. Taplamacioğlu, s. 143-150; Aydar, Hidayet, “Bir Din Eğitimi Konusu Olarak Namaz”, *Kur’ân Mesajı*, Sayı: 18, 1999, s. 143; Uysal, Veysel, *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, İFAV Yayınları, İstanbul 1996, s. 63-78.

⁶⁷ İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’ân*, II/494.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

Gençlerde ibadet duygusunun tatmininin önem sırası; iman, ibadet ve salih amel olarak verilmektedir. Kur'an'da ibadet, mutlak ifadelerle geçtiği gibi, oruç, namaz ve zekât gibi özel ibadetlere de yer verilmiştir.⁶⁸ Kur'an'da yer alan gençlerin ibadetleri incelendiğinde, ibadetin mutlak ve hususi yönüne, açıktan veya zımnen temas edildiği görülmektedir. Her iki manadaki ibadet duygusunun aile içerisinde, mabette ve diğer olumlu çevrelerde gelişerek kökleştiği, Kur'an'daki gençlerin münferit ve ebeveynleri ile birlikteki kıssalarıyla da örneklendirilmektedir.

İlk insan Hz. Âdem'e bir ağacın meyvesinden yememesi mesuliyetinin verilmesi "Allâh'ın emrini dinleyip O'na boyun eğmek" manasında mutlak ibadetle mükellef tutulduğunu göstermektedir. O, anılan ibadet duygusundaki zaafı, tevbe ile tamir ettikten sonra⁶⁹ dini duygunun bütün unsurlarını hakkıyla yerine getirmiş ve evladına öğretmiş olmalıdır. Bunun izlerine, oğulları Hâbil ve Kâbil'in aralarındaki ihtilafı çözmek için kurban sunmalarında rastlanılmaktadır. Bu ikisi imani duyguları gereği, inandıkları Allah'a kurban sunmakla, gençliklerinden itibaren bedeni ve mâlî ibadeti benimsedikleri anlaşılmaktadır. Ancak Kâbil'in, şiddet duygusunun dini duygusuna galip gelerek kardeşini öldürdüğü ve sonrasında pişman olduğu⁷⁰ görülmektedir.

İbadet duygusunun mabette daha kolay kazandırılabileceği, Hz. İbrâhîm ile babası ve kavmi arasında geçen sıralı konuşmalarda⁷¹ gösterilmektedir. Bu konuşmalar, batıl da olsa her din sâlikinin nesline, ibadeti mabette uygulamalı göstermesi gerektiğini ve akıl-mantıkla da uyuşan bilgiye eriştikten sonra atalar kültüründe ısrar etmenin manasızlığını dile getirmektedir. Bu yüzdendir ki Hz. İbrâhîm, babasında gördüğü olumsuzlukların, kendi evladına aksetmemesi için: "*Beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut!*" duasını yapmaktadır. Bu duayı sözde bırakmamış ve oğlu İsmâil ile birlikte kutsal mabette Allah'a samimi duygularla ibadet etmişlerdir.⁷²

Kur'an'da, Hz. Yûsuf'un ibadet duygusunu, babasından aldığı ve ibadeti, genel ve özel manasıyla, medrese ve mabede çevirdiği hapishanede yaymaya çalıştığı gözlemlenmektedir. O, "*güzel davrananlar*" ifadesiyle, Kur'an'da vasfedilen "iyi insan" tipinin ayrılmaz parçası imana, ibadete ve ahlâka vurgu yapmaktadır. Hz. Yûsuf'un "*Ya'kub'un dinine uydum.*" ve: "*...kendisinden başkasına ibadet etmemenizi...*" sözleri,⁷³ ibadeti dinin temellerinden saydığını göstermektedir.

Ebeveyndeki ve evlattaki ibadet duygusunun en kesif hali Hz. Meryem ve validesinde görülmektedir. Hz. Meryem, ibadet etmek ve mabedin işlerini yapmak için annesi tarafından mabede adanmış, o da kendisine tahsis edilen bölümde adağın gereği olan ibadetini yıllarca layıkıyla yapmıştır.⁷⁴ O, Hz. Zekeriya'nın himayesi ve terbiyesi başta olmak üzere mabedin ruhlara sinen ibadet duygusuyla nadide çiçek gibi yetişmiştir.⁷⁵ Kazandığı bu derin ibadet duygusunu, aynı ortamda oğlu Hz. İsa'ya ne derecede öğretebildiğini, onun kendisini "Allah'ın kulu" olarak tanıtmayı ve: "*...yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti*" sözü⁷⁶ yansıtmaktadır.

Babası Hz. Zekeriya'nın ve mabedin terbiyesiyle ibadet duygusunu güçlendirenlerden birisi de Hz. Yahyâ'dır. Ona henüz sabi iken (ilim ve) hikmetin verildiği bildirilmektedir. Allah'ın

⁶⁸ Bkz. Bakara, 2/127-129, 183; A'râf, 7/59; İbrâhîm, 14/37; Lokmân, 31/13-19 ve Abdülbaki, *el-Mucem*, s. 413-414, 331-332; Karagöz, İsmail, *Kur'an'da İbadet Kavramı*, Şule Yayınları, İstanbul 1997, s. 53-54.

⁶⁹ A'râf, 7/19-23.

⁷⁰ Bkz. Mâide, 5/27-31; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, X/205-207. Hâbil öldürüldüğünde 20, katili Kabil ise 25 yaşındaydı. Taberî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, s. 66; el-Bâş, Hasan, *el-Kur'ânü ve't-Tevrâtü Eyne Yettefikân ve Eyne Yefterikân*, Dârü Kuteybe, 1420/2000, II/376 vd.

⁷¹ Bkz. Enbiyâ, 21/52-54, 74; Şuarâ, 26/70-73, 75; Taberî, *Kasasu'l-Enbiya*, s. 134; Merâğî, XVII/46.

⁷² Bakara, 2/127; İbrâhîm, 14/35, 37.

⁷³ Bakara, 2/132-133; Yûsuf, 12/22 38; İbrâhîm, 14/37.

⁷⁴ Bkz. Âl-i İmrân, 3/35, 37, 43; Mâide, 5/75; Hicr, 15/99 Taberî, *Kasasu'l-Enbiya*, s. 391; Özel, Ahmet, "Adak", *DİA*, İstanbul 1988, I/338.

⁷⁵ Âl-i İmrân, 3/37.

⁷⁶ Meryem, 19/30-31.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

tanımayı sağlayan ilim-hikmet ve sınıksız sarıldığı kitap Hz. Yahyâ'ya, ibadetin vazgeçilmezliğini öğretmiş olmalıdır. Nitekim ayetin, “*çok sakınan bir kimse idi*” ibaresi, onun her zaman ve zeminde Allah'ın hukukunu gözettiğini işaret etmektedir ki bu ibadetin bizatihi kendisidir. Âlemlere örnek seçilen İmran ailesi, bu iki peygamberin şahsında, kişinin çocuğuna yapabileceği en büyük iyilik ve hayrın, onların ibadet duygularında yetkinleşmelerini sağlamaları ve Allah'la olan ilişkilerini sağlam temele oturtmak olduğunu⁷⁷ öğretmektedir.

İbadet/*kulluk* duygusunun fitri ve vicdani kaynaktan doğarak tezahür etmesinin misali Ashâb-ı Kehf ile verilmiştir. Bu örnekle sanki *kulluk* duygularını geliştirme zemini bulamayan emsalleri gençlere, taassupla küllenmemiş vicdanlarının sesini dinlemeleri telkin edilmektedir. Ashab-ı Kehf, “...*O'ndan başkasına tanrı demeyiz*”⁷⁸ sözleriyle, ibadet duygusunun bağlı olduğu yüce makamı tanıtmaktadırlar. Onların dini duygunun öğeleri arasındaki dengeyi iyi kurmaları, kavmin çoğunun iman etmesini sağlamıştır. Bu yüzden onların üzerine, gelecek nesillerin dini duygularının daha yoğun yaşanmasına imkân verecek mescit inşa⁷⁹ etmişlerdir.

İbadet duygusunun, aile ocağında hakîm bir babanın dilinden asıl hikmetin, Allah'a ibadet ve şükretmek olduğu formuyla bildirilmektedir.⁸⁰ Rasûlullah (sav)'in ibadet duygusu ise, şekliyle değil fakat manasıyla gençlik günlerine kadar uzanmaktadır. Bütün sahîh hadisler, O'nun her yıl birkaç gün Mekke yakınındaki Hira dağında mağaraya uzlete çekildiğini ve bunun yıllarca sürdüğünü söylemektedir. Nihayet, yine böyle bir uzletinde Hak onu, risâletle⁸¹ görevlendirmiştir. Bu durumda Hz. Muhammed ibadet duygusunu, selim fitratı, atası İbrahim'den intikal eden haniflik ve Ka'be'nin manevi ikliminden istifadeyle ruhuna sindirmiş olmalıdır.

Kur'ân'da ibadet duygusu, Allah'ın kanunlarına uyma manası kapsamında genç/kız kadınlardan güzel örneklerle mücesssem hale getirilerek de sunulmaktadır. Bu misallerin ilkinin, Hz. İbrâhîm'in genç hanımı Hâcer'in erişilmez tevekkülü oluşturmaktadır. Hz. İbrâhîm, eşini ve oğlu İsmâîl'i yanına alarak çölde Mekke'ye kadar uzun bir yol kat etmiş ve onları burada bırakmıştır. Filistin'e geri döneceği esnada Hâcer: “Ey İbrâhîm! Bizi, arkadaşın-yoldaşın olmadığı yerde bırakıp nereye gidiyorsun?” Sualine “Rabbimin emridir” cevabını alınca, “O halde gidebilirsin. Allah bizi asla ihmal etmez”⁸² diyerek ilâhi emre içtenlikle razı olmuştur. Hacer'in bu ibadet duygusunu kazanmakta ebeveyninin etkisi bilinmemekteyse de kocası Hz. İbrâhîm'in her şartta sarsılmaz *kulluk* bilincinin derin tesiri olmalıdır.

Ebeveyninden birisinin ibadet duygusu kazandırmadaki rolü, Hz. Lût'un kızlarında tezahür etmektedir. O'nun kızları, annelerinin inancına uymayıp babalarına destek vermeleri, dini duygularını babalarının inşa ettiğini göstermektedir. Onlar, kazandıkları bu duygu ile İslam'ın hükümlerine ve ibadetlerine boyun eğmişler, babalarının meşru evlendirme teklifine ses çıkarmamakla ibadet duygularının gereğini yapmışlardır.⁸³ Hz. Mûsâ'nın annesi de, Allah'tan aldığı emir gereği çocuğunu nehre bırakmakla, ilâhi kanunlara uymanın güzide misalini göstermiştir. Nehre bırakılan çocuğunun kendisine iadesinde ilâhi garanti verilmesine rağmen onu

⁷⁷ Bkz. Âl-i İmrân, 3/35; Meryem, 19/30-31, 12.

⁷⁸ Kehf, 18/14.

⁷⁹ Kehf, 18/21.

⁸⁰ Bkz. Lokmân, 31/12; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, Tahk. Türki, XV/217; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ân*, III/82.

⁸¹ Bkz. Buhârî, *Bed'ü'l-Vahy*, Enbiya 21; Müslim, İman 252, (160); Tirmizi, Menakıb 13, (3636); İzutsu, Toshihiko, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, Mütc. Süleymân Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul Trz., s. 186.

⁸² Bkz. İbrâhîm, 14/37; Sâbûnî, Muhammed Ali, *en-Nübüvvetü ve'l-Enbiyâ*, Âlemu'l-Kütüb, 1. Baskı, Beyrut 1985, s. 176; İzutsu, *Allah ve İnsan*, s. 127 dipnot.

⁸³ Bkz. A'râf, 7/83; Hûd, 11/78; Neml, 27/57; Zâriyât, 51/36; Tahrîm, 66/10; Şarkâvî, Ahmed Muhammed, *el-Mer'e fi Kasasi'l-Kur'ân*, Dâru's-Selâm, Kâhire 1421/2001, I/221.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

takip ettirmesi,⁸⁴ sorunu aşmakta beşeri çabanın gösterilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Anlaşılan o ki, bu koruma duygusu, ibadet duygusuna engel teşkil etmemektedir.

Genelde dini duygunun ve özelde ibadet duygusunun insan davranışlarında erdemlilik şeklinde yansımaları, Hz. Şuayb'ın kızlarında açık şekilde görülmektedir. Nitekim onun iki kızından birisinin, babasının davetini Hz. Mûsâ'ya getirirken gösterdiği iffetli ve utangaç tavrı, gayet sade ve dikkatli konuşması, fesada uğramamış fitratına işaret ettiği gibi, kendisini daima ilahi murakabe altında hissettiği izlenimi vermektedir. Onları böyle davranmaya götüren saik, şüphesiz ibadet duygularının hayata yansımalarıdır. Dini duygularının dışa yansımaları, kızın daveti ve Hz. Mûsâ'nın bu daveti kabulü dışında düşünülmesi boş bir alan bırakmamakta da⁸⁵ kendisini göstermektedir. Onların, Allah'ın haram kıldığı alanlara düşmeme anlamındaki ibadet duygusunu, ev ortamında kazandıkları anlaşılmaktadır.

İbadet duygusunun en güzel misalini, kuşkusuz ibadet ve mabede hizmet için adanan Hz. Meryem temsil etmektedir. Bakire Meryem, hiç kimsenin bulunmadığı bir mekânda yakışıklı delikanlı suretinde gelen meleğe Allah'tan korkmasını ve namusuna dokunmamasını isteyerek bu konuda takvasını göstermiştir.⁸⁶ Bu tavrın, erkeklerdeki temsilcisi genç Hz. Yûsuf'tur. O, kadın efendisinin ahlaksız teklifi karşısında ona: “*Allâh'a sığınırım. O benim efendim*”⁸⁷ demiştir. Eğer Hz. Yûsuf “efendim” sözüyle Allah'ı değil de veziri kastetmişse, Hz. Meryem'in ibadet duygusunun ondan daha üstün olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü O, aniden karşılaştığı genci görünce Allah'ı hatırlamış/latmışken; Hz. Yûsuf, Allah'a sığınmakla beraber Aziz'e ihaneti hatırlatmış olmaktadır. Bu durumda peygamber hanesinde yetişen her iki gencin ibadet duygusu arasındaki bu fark, fitri özelliklerinden kaynaklansa gerekir.

İbadet duygusunun, ana-evlat duygusunu bastırmasının örneğini ise Esmâ b. Ebi Bekr [v.73/692] vermektedir. O, henüz müşrike olan ve hediyeleriyle kendisini ziyarete gelen anasını, Mümtehine suresinin bir ve ikinci ayetleri gereği evine sokmamıştır. Daha sonra Rasûlullah (sav)'e ‘ona nasıl davranması gerektiğini sormuş/sordurtmuş, cevaben sekizinci âyeti inince, Hz. Peygamber ona, hürmet etmesi tavsiyesinde bulunmuştur.⁸⁸

İbadetin özü olan duayı da ibadet duygusu içerisinde anmak gerekmektedir. Dua; iman, ihlas ve tevekkülle Allah'a bilinçli yöneliş ve samimi yakarış olmakla, dini duyguları metafizik âleme bağlama anlamına gelmektedir (Erten, 2014, p.207-231, 220). Nesillerin gönlüne dini duyguyu aile içerisinde, mabette ve fırsat eğitimine imkân veren her durumda yerleştirmek için çabalamak bazen yetmeyebilmektedir. Dindar ailenin çocuklarından da inkârcılar çıkabildiğine göre, Hz. İbrahim'in yaptığı gibi neslin dini duygudaki salahı için daima Allah'a yakarmak⁸⁹ icap etmektedir. Dini duygunun derinleşmesi için aile büyüklerinin yaptığı dua kadar, gençlerin de bu manevi dayanağa tutunmaları gerekmektedir. Zira Hz. Yûsuf, cinsel duygunun baskısından günaha düşmeksizin kurtulması sonrasındaki memnuniyetini dua ile dile getirmiş,⁹⁰ Hz. Mûsâ da en çaresiz ve bitkin halinde iken Allah'tan iyilik istemiştir.⁹¹

⁸⁴ Kasas, 28/7, 11.

⁸⁵ Kutub, *fi Zilâl*, IV/2686.

⁸⁶ Ra'd, 13/23; Meryem, 19/17, 18.

⁸⁷ Râzî; *et-Tefsîru'l-Kebîr*, VI/282. Ebû's-Suûd, *İrşâd*, V/260; Sâbûnî, *en-Nübüvve*, s. 208.

⁸⁸ Buhârî, Edeb 8; Suyûtî, Celâlüddîn, *Lübâbü'n-Nükûl fi Esbâbi'n-Nüzûl*, Mektebetü'l-İslâmiyye, Trz., s. 210.

⁸⁹ Hûd, 11/42; Bakara, 2/128.

⁹⁰ Yûsuf, 12/23-24, 53.

⁹¹ Kasas, 28/24.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

b. Cinsel duygu

Kadın ve erkek aynı asıldan yaratılmış ve bir bütünün iki yarısı kılınmıştır. Allah, karşıt cinsleri birbirine meyilli kılarak neslin devamını ve dünyanın imarını sağlamıştır.⁹² Allah bu fitri duyguyu bekârlıkta ibadetle dizginlemeyi, evlilikte de harama düşmeyecek şekilde kullanmayı, Son Peygamberi'nin ifadesiyle sevap kazandıran fiil saymıştır.⁹³ Kur'ân-ı Kerîm, gençlerin şahsında karşı cinse duyulan cinsel arzuyu üç yerde, meşru evliliğin ancak karşı cinsle olabileceğini ise bir yerde, insanın hayra yönelmesi kapsamında zikretmiştir. Bunlardan ilki henüz nebi olmayan Hz. Yûsuf'un, güzel ve mevki sahibi bir kadın tarafından ayartılması karşısında, dini duygusunun cinsel duygusuna baskın gelerek iffetini ve Allah nezdindeki itibarını korumasıdır. Ancak Hz. Yûsuf, kararlılık taşımayan cinsel eğilimi gizlememiş, iffetli davranabilmeyi Allah'ın lütfü görmüş ve haram bir fiili aklından geçirmekten dolayı Allah'tan affını istemiştir.⁹⁴ İkincisi, Hz. Mûsâ'nın, ihtiyar zatın hayâlî iki kızından birisiyle evlenerek⁹⁵ cinsel duyguyu meşru yoldan tatmin etmesidir. Üçüncüsü, genel ifadeyle gençleştirilerek cennete konulara verilecek ödül için tasvir edilen ceylan gözlü hûrilerdir.⁹⁶ Son olarak Hz. Lût'un ve/veya kavminin kızları, cinsi arzu ve duyguyu tatminin, fitrata uygun olan karşı cinsle evlenme yoluyla olabileceği çerçevesinde zikredilmiştir.⁹⁷

Cinsel arzuların meşru zaman ve zeminde tatmininin önemli olduğu ve vaktinin geciktirilmemesi gerektiği, Lût (as)'ın kavminin düştüğü cinsel sapmadan anlaşılmaktadır. Bugün Batı'da daha çok tartışılan konu, evlenme öncesi gayri meşru birleşmelerdir. Biyolojik olgunlukla toplumsal cinsel olgunluk arasındaki büyüyen aralık, zinanın yaygınlaşmasına,⁹⁸ iffetli yaşamak isteyen gençlerde ise artarak büyüyen ruhi bir gerginlik yaratmasına neden olmuştur. Hâlbuki cinsel isteğin meşru yoldan karşılanması, bu gerilimi sakinleştirmekte ve bu kabil sapmaların önüne geçebilmektedir.

Cinsellik, sevgiyle içi içe olduğunda hissî derinlik kazanmakta ve beraberinde şefkat duygusunu getirerek cinsel doyumunu tamamlamaktadır. Böylece eşler arasında sadece cinsel cazibe değil, samimiyet doğmaktadır. Kalpte yerleşen karşılıklı şefkat, merhamet ve muhabbet,⁹⁹ cinsi eğilimin azaldığı yaşlılıkta da devam etmektedir. Allah, eş seçiminde imanı¹⁰⁰ ve iffeti¹⁰¹ ön plana çıkardığına göre, bu ikisinin gereğini hakkıyla yapmak, aile içi huzuru büyük ölçüde başarmayı da beraberinde getirecektir. Aksi durumlarda Aziz'in hanımının cinsel sevgiyle Hz. Yusuf'un kalbini kazanmak için entrika kurarken ailenin şerefini mahvetmesi gibi olumsuzluklar zuhur edebilecektir.¹⁰²

Henüz erginliğe ulaşmamış çocukların “sabah namazından önce, öğleden sonra ve yatsı namazından sonra ebeveyninin odasına izinle girmesi”¹⁰³ ilkesi, cinsi eğitimin erken yaşlardan itibaren başlaması gerektiğini göstermektedir. Anılan ayetlerin, Allah'ın Alîm-Hakîm sıfatlarıyla bitmesi O'nun, hikmetli kurallar koyarak neslin cinsel gelişimlerinin olumsuz etkilenmesini önlediği fikrini uyandırmaktadır. Ayrıca, kadınların iddetini düzenleyen Talâk suresinin dördüncü

⁹² Âl-i İmrân, 3/14; Nisâ, 4/1; A'râf, 7/189; Tâ Hâ, 20/53; Rûm, 30/21; Fâtır, 35/11; Mümin, 40/67; Şûrâ, 42/11.

⁹³ Bkz. Müslim, Zekât, 53; Bursevi, İsmâil Hakkı, *Tefsîru Rûhu'l-Beyân*, Mektebetu Eser, İstanbul 1389, II/9; Mebrûk, Osman Ahmed, *Terbiyetü'l-Evlad ve'l-Aba fi'l-İslam*, Daru Kuteybe, Beyrut 1992, s. 35.

⁹⁴ Yûsuf, 12/23-24, 32.

⁹⁵ Kasas, 28/23-28.

⁹⁶ Tûr, 52/20.

⁹⁷ Bkz. Hûd, 11/78; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI/19; XVII/34-37; *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XX/427; Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü'l-Tefsîr*, Darü'l Kur'ân-ı Kerîm'î Kerîm, Beyrut 1981/1402, II/47-48.

⁹⁸ Nisâ, 4/25; En'âm, 6/151; İsrâ, 17/32; Nûr, 24/32; Tirmizî, Salât 127, (171); Vâsıl, *Müşkilâtü'ş-Şebâb*, s.19-21.

⁹⁹ Rûm, 30/21.

¹⁰⁰ Bakara, 2/221.

¹⁰¹ Nûr, 24/33; Kasas, 28/25, 27.

¹⁰² Yûsuf, 12/23-31, 51.

¹⁰³ Bkz. Nûr, 24/58-59; Kutub, *fi Zılâl*, IV/2532.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

ayeti, hayız görmemiş kızlarla evliliğin meşruiyetini bildirmektedir. Buna göre, körpe kızların cinsel eğitiminin, evlilikleri öncesinde yapılması gerektiğine zımnen işaret edilmiş olmaktadır.

Rasûlullah (sav)'in, çocukların yataklarının en geç on yaşına kadar ayrılması tavsiyesi,¹⁰⁴ mutlak anlamda kadın ve erkeğin bakışlarını kontrol altına almalarını isteyen ayetler¹⁰⁵ kapsamına dâhil edilebilir. Cinsel eğitimin bir parçası da, gençliğe geçişin alameti olan ihtilamdır. Vahyin indiği esnada genç-ihthiyar herkese hitap eden: “*Cünüpseniz tastamam yıkanın*”¹⁰⁶ emri günümüzde, -yetişkin mühtediler hariç- sanki delikanlılara ve tazelere hitap ediyor gibidir. Onlar, ergenliği öncesinde kendilerini hiç ilgilendirmeyen bu konuda eğitilmekte ve üreme kabiliyetleri hayat boyu disipline edilmektedir.

Cinsel eğitimin ileri safhaları, evlilik sonrasındaki hususları içermektedir. Bunlar, üremenin kaynağı, cinsî münasebetlerde nasıl hareket edileceği, hangi vakitlerde yasaklandığı ve hangi durumlarda kısmen müsaade edildiği konularıdır.¹⁰⁷ İlave olarak Rasûlullah (sav)'in ilk evliliğini dul bir kadınla yapması (Hamidullah, 1973, s.31; Özbek, 1997, s.54), evlilikteki maksadın sadece cinsel arzuları tatminden ibaret olmadığını, necabet, sükûna ulaşmak ve neslin çoğalması olduğunu göstermektedir.

Kur'an'da cinsellikle alakalı konuların, ima, işaret ve kinaye yoluyla ifade edilmesi,¹⁰⁸ cinsel eğitimin önemli bir tarafına işaret etmektedir. Bu yolla muhataplarına, kendi aralarında cinselliği konu ettiklerinde aynı edebi uygulamaları hatırlatılmış olmaktadır. Kur'an'ın cinsel eğitiminin diğer bir inceliği, toplumun çirkin karşıladığı ahlak dışı tutum ve davranışların, aşırılık manasındaki “fahşâ” ile ifade edilmesi ve ona yaklaşılmamasının¹⁰⁹ emredilmesidir.

DEĞERLENDİRME

Duygular erken yaşlarda oluşmaktadır. Bütün davranışlar duygudan kaynaklandığı için onun gelişimi ve eğitimi, sağlıklı birey ve toplum açısından önemlidir. Kur'an, insanın Rabbi'ni tanıma ve O'na severek itaat etme duygusunun fitri olduğunu ve genel olarak duyguların aklın kontrolünde dengelenerek dini duygu ile güzelleştirilmesini öğretmektedir. Gençlik döneminin karmaşık duyguları canlıdır ve bu duygular, genci hayata bağlayan, onu faydalı birey olma arayışına götüren ruhi gıdalar mesabesinde. Kur'an kıssaları, bu dini duyguların öğütlerle, örnek davranışlarla ve sadelikle kazandırılması gerektiğini öğretmektedir, gencin mizacında olumlu duyguların kökleştirilmediği durumlarda, onun yerini erdemsizliklerin alabildiğini göstermektedir. Çocuğun benlik duygusunun ön plana çıkarılması, duygusal erdem damarlarını köreltebilmektedir. Duygu eğitiminin erken yaşlarda başlaması, -olumlu duyguların ruhunda derin izler bırakması hasebiyle- ruhsal koruyucu hekimlik mesabesinde bulunmaktadır.

Kur'an'da hayatlarına yer verilen gençlerin ilk temel duygularını, ailenin, mabedin ve çevrenin etkilemesiyle ve dengeli bir şekilde kazandıkları görülmektedir. Kur'an'da bazen hissî kavramlarla bazen de kıssaların akışı içerisinde gençlerin her çeşit duyguyu yaşamalarının gösterilmesi, onlara yetişkinlerle münasebet kurmakta önemli destek sağladığına ve ruhi ve cismani dinginlik kazandırdığına işaret etmektedir. Kur'an, kıssalarındaki rol modellerin yaşadığı duyguları okuyucuya intikal ettirerek onların duygularını eğitmektedir. Diğer duygularda olduğu gibi dini duyguda da kalıtım bulunmadığını göstermektedir. Allah'ın, genel ifadelerle ve kıssalardaki gençleri numune göstererek muhataplarını, dini duygular konusunda geliştirdiği ve eğittiği

¹⁰⁴ Ebû Dâvûd, Salât, 26.

¹⁰⁵ Nûr, 24/30-31.

¹⁰⁶ Bkz. Mâide, 5/6; Müslim, Hayız 61, (332); Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî, *Ahkâmul Kur'an*, Dâr-u İhyâi Turâsî'l-Arabî, Beyrut 1405/1985, III/374.

¹⁰⁷ Bakara, 2/222-223, 197, 187; Târik, 86/67.

¹⁰⁸ Bkz. Bakara, 2/187, 223; En'âm, 6/151; İsrâ, 17/32.

¹⁰⁹ Yûsuf, 12/24; Nahl, 16/90; Nûr, 24/21.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

görülmektedir. Dini duyguların, kişisel gözlem, akli çıkarım, sezgiler veya bilge kişilerin rehberliğiyle dingin ortamlarda zenginleştirilebildiğini kıssalar üzerinden öğretmektedir.

Sevgi ve ilgiyle daha kolay oluşan ve gelişen dini duygunun oluşum sırası, önce iman sonra salih ameldir, bu hususta kadın-erkek müşterek bulunmaktadır. Nesiller, hazır olarak aldığı inanç ve ahlâk anlayışını saf vicdanıyla mayalandırarak dini duygularını inşa etmekte ve bu ruhi gıdalarını yaşayarak alabilmektedirler. Bu değere sahip olan gençler, aynı sırayla bunu yakın - uzak çevresine yaymaya çalışmaktadırlar. Dini duygunun hayat biçimi haline getirilmesi, kişi ve toplum üzerinde er veya geç olumlu etki yapmaktadır. Kur'ân'da yer alan misallerde yetişkinlerin ibadetlerini evladiyla birlikte mabette yapmaları, gencin dini duygusunu mahşeri heyecanla daha da zenginleştirme amacına yönelik olsa gerektir.

Kur'ân'da ele alınan peygamberlerin gençlik kıssaları; insanın farklı duygularla dopdolu olduğunu ve bu hisleriyle birbirlerine bağlı bulunduğunu göstermektedir. Olumlu duygular pekiştirilmediği takdirde, farklı örneklerde ifadesini bulduğu üzere yerlerini olumsuz duygular alabilmektedir. Bilhassa bazı gençlerin nübüvvetten evvelki bazı olumsuzluklarına yer verilmesinde, onların da beşer olduklarını göstermek maksadı sezilmektedir. Ancak, bahsedilen gençlerin, hatasını anladıktan sonra büyük bir pişmanlıkla hakka yöneldiğine vurgu yapılması, tecrübesiz ve yanılma ihtimali yüksek gençlerin hissi eğilimlerini eğitmeye matuf görünmektedir. Gençlerin yaratılışlarında bulunan ibadet duygusu, ruhlarının ve düşüncelerinin arındırılmasında önemli yer tutmaktadır. Bu duyguları, ailede, mabette ve olumlu çevrede içselleştirilmektedir. İbadet duygusunun gönülde kökleşmesi için yetişkinlerin ve gençlerin dua ile ilahi yardım istemeleri de gerekmektedir.

Cinsel duygu fitridir ve eğitimi, cinsiyet farkı gözetilmeksizin erken yaşlarda başlatılarak disipline edilmiştir. Kur'ân'da; cinsel duygunun dışa vurulmasını ifade eden konuların; ima ve kinaye yoluyla açıklanması, gençlerin aralarında cinsellik meselelerini konuşturlarken aynı edebi göstermelerine matuf görünmektedir. Ergenlerin evlendirilmesinin teşvik edilmesiyle, cinsel gerginliklerinin meşru evlilikle doyuma ulaştırılarak sükûna ve huzura erişmeleri hedeflenmiştir. Evlenme imkânı bulamayan veya çeşitli sebeplerle evlen(e)meyen bekârların cinsel duyguları, iffet ve ibadet gibi dini duygularla ve erdemlerle dizginlenmektedir.

KAYNAKÇA

KUR'ÂN-I KERÎM

ABDU'L-MÜN'İM, Seyyid Hasen, *Tabiatu'l-Mer'eti fi'l-Kitabi ve's-Sünne*, Mektebetü'n-Nehdatü'l-Mısıryye, Kâhire 1985.

ABDULBÂKÎ, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li elfâzi'l-Kur'ân*, Dâru'd-Da've, İstanbul.

AKK, Şeyh Hâlid Abdurrahmân, *Teshîlu'l-Vusûl ilâ Ma'rifeti Esbâbi'n-Nüzûl*, Dâru'l-Ma'rife, 1. Baskı, Beyrut 1419/1998.

ALÎ, Abdulhalim Mahmud, *et-Terbiyetü'l-İslamiye fi Surati'l-Maide*, Dâru't-Tevzi', 1. Baskı, Kâhire 1994.

ALÎ, İbrâhîm Muhammed, *el-Ehâdisü's-Sahîha min Ahbârin ve Kasasi'l-Enbiyâ*, Dâru'l-Kalem, 1. Basım, Dimeşk 1995/1416.

ALÎ, Seyyid Emir, *Ruh-u İslam*, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ünsal Yayınevi, İstanbul Trz.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

- ARGYLE, Michael, HALLÂHMÎ, Benjamin Belt., "Religion and Age" Mütc. Abdurrahman Kurt, "Yaş ve Din", *UÜİFD*. Sayı 4, Bursa.
- ARİF, Hişam Fehmi, *Siratu İbrâhîmü'l-Halil fi'l-Kur'âni'l-Mecid ve'l-Ehadîs'i-Sahihâ*, Daru'l-Besairi'l-İslamiyye, Beyrut 1417/1996.
- ARMANER, Neda, *İnanç ve Hareket Bütünlüğü Bakımından Din Terbiyesi*, MEBY, İstanbul 1967.
- AYDAR, Hidayet, "Bir Din Eğitimi Konusu Olarak Namaz", *Kur'an Mesajı*, Sayı: 18, 1999.
- AYDIN, Hayati, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 1999.
- AYVERDİ, Semiha, *Gençlik Meseleleri ve Mesulleri*, Yenikapı Basımevi, Konya 1969.
- BAYRAKTAR, M. Faruk, "Ailenin Eğitim Görevi", *Din Eğt. Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, 1995.
- BİLGİN, Beyza, "Çocuklarımızın Duyguları ve Duaları", *Din Eğt. Araş. Dergisi*, Sayı: 2, 1995.
- , *İslam'da Çocuk*, DİBY, Ankara 1987.
- BOLAY, Süleyma Hayri, *Gençliğin Ruhî ve Manevî Problemleri*, İSAV Yayınları, İstanbul 1987.
- CANAN, İbrahim, *Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye*, Tuğra Neşriyat, İstanbul Trz.
- CESSÂS, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî, *Ahkâmü'l Kur'an*, Dâr-u İhyâi Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1405/1985.
- CEYHAN, Nesime, "İkinci Meşrûtiyet Devri Türk Hikâyesinde "Din Duygusu" ve "Dinî Müesseselerin Tenkidi" *Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 2/2 Spring 2007, www.turkishstudies.net, Doi Number: 10.7827/TurkishStudies.61, p. 137-149.
- ÇAMDİBİ, Hasan Mahmut, *Din Eğitiminin Temel Meseleleri*, İFAV, Yayınları, İstanbul 1994.
- , *Eğitim İlkeleri ve Rehberlik*, İletî Yayınları, İstanbul 2000.
- DEMİRCİ, Muhsin, *Kur'an'a Göre İnsan ve Sorumlulukları*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010.
- EL-BÂŞ, Hasan, *el-Kur'ânu ve't-Tevrâtu Eyne Yettefikân ve Eyne Yefterikân*, Dâru Kuteybe, 1420/2000
- ERTEN, Mevlüt, "Kur'an'da Murâkebe ve Münafıklar", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 9/11 Fall 2014, www.turkishstudies.net, Doi Number: 10.7827/TurkishStudies.7403, p. 207-231.
- EŞREF, Seyyid Ali, *İslam Eğitiminde Yeni Ufuklar*, çev. Osman Tunç, Fikir Yayınları, İstanbul 1991.
- FADLULLAH, Muhammed Hüseyin, *el-Hivâr fi'l-Kur'an*, Darul Mellah, Beyrut 1996.
- FERSAHOĞLU, Yaşar, *İslam Eğitime Giriş*, Marifet Yayınları, İstanbul 2003.
- , *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*, Marifet Yayınları, İstanbul 1998.
- FURNHAM, Adrian, *Young People's Understanding of Society*, Barrie Stacey, Routledge, London 1991.
- GÜNAY, İlhami, *Kur'an'da Gençlik Tipolojileri*, Doktora Tezi, SÜSBE, Konya 2003.
- , *Kur'an'da Gençlik ve Gençler*, Pınar Yayınları, İstanbul 2010.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

- HAMİDULLAH, Muhammed, *Rasûlullah Muhammed*, Mütc. Salih Tuğ, İrfan Yayın, İstanbul 1973.
- HATİB, Abdülkerim, *el-Kasasu'l-Kur'âniyyu mine'l-Meâlimi'l-Menzûrati ve Ğayri'l-Menzûra*, Medresetü'r-Risâle, 1. Baskı, Beyrut 1984.
- HAVVÂ, Saîd, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, çev. M. Beşir Eryarsoy, Şamil Yayınevi. İstanbul 1989-1991.
- HÜSEYNİ, Muhammed b., *Muhammed el-İnsanü'l-Kamil*, Daru'ş-Şurûk, 3. Baskı, Cidde 1984.
- İMÂD, Züheyr Hâfız, *el-Kasasu'l-Kur'ânî Beyne'l-Âbâ-i ve'l-Ebnâ*, Dâru'l-Kalem, Dimeşk 1990.
- İMÂDÎ, Muhammed b. Muhammed Ebû's-Suûd, *İrşâdu'l-Aklî's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut Trz.
- ISBEHÂNÎ, el-Huseyn b. Muhammed er-Râğîb, *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân*, Dâru Kahramân, İstanbul 1986.
- İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Abdülmelik, *es-Sîratü'n-Nebeviyye*, Daru'l-Fikr, Mısır 1357.
- İBN KESİR, Ebi'l-Fida İsmâîl b., *Kasasu'l-Enbiya*, thk, Abdulkadir Ahmet Ata, el-Mektebetü'l-İslamiyye, 2. Baskı Beyrut 1982/1402.
- İBN SA'D, Muhammed b. Mûnis ez-Zehrî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kübrâ*, thk., Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire 1421/2001.
- İSEVİ, Abdurrahman, *el-İslam ve'l-İlâcü'n-Nefsîyyü'l-Hadis*, Daru Nehdatu'l-Arabiyye, Beyrut Trz.
- İZUTSU, Toshihiko, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, çev. Süleymân Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul Trz.
- İZZETBEGOVIÇ, Alija Ali, *Doğu ve Batı Arasında İslam*, çev. Salih Şaban, Nehir Yayınları, İstanbul 1987.
- KARAGÖZ, İsmail, *Kur'ân'da İbadet Kavramı*, Şule Yayınları, İstanbul 1997.
- KUTUB, Seyyid, *fi Zilâli'l-Kur'ân*, Dâru'ş-Şurûk, 11. Baskı, Beyrut 1985/1405.
- LÜBBAN, İbrahim, *Tevcihün İslamî li'ş-Şebâb*, Mecmau'l-Buhusi'l-İslamiyye, Kahire 1971.
- MEBRÛK, Osman Ahmed, *Terbiyetü'l-Evlad ve'l-Âbâ fi'l-İslam*, Daru Kuteybe, Beyrut 1992.
- MERÂĞÎ, Ahmed Mustafa, *Tefsîru'l-Merâğî*, Şeriketu Mektebetu ve Matbaatu Mustafa, 5. Baskı, Mısır 1394/1974.
- MEVDÛDÎ, Ebû'l-A'la, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, İnsan Yayınları, İstanbul 1996.
- MİR, Mustansir, "Kur'ân'da Yusuf Kıssası: Taslak, Temalar ve Karakterler", çev. Ali Akay, *Dicle ÜİFD.*, 2005, C: VII, sayı: 2.
- NESEFÎ, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Tefsîru'n-Nesefî*, Dâru Kahramân, İstanbul 1984.
- NEYSÂBÛRÎ, Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vâhidî, *el-Vesît fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1415/1994.
- , *Esbâbü'n-Nüzûl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Baskı, Beyrut 1991/1411.
- ÖZBEK, Abdullah, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, Esra, 5. Baskı, Konya 1997.
- , *Kur'ân'da Tevhid Eğitimi*, Esra Yayınları, Konya 1996.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

- ÖZDEMİR, Saadettin, “Ortaöğretim Gençlerinin Din Öğretimi İhtiyaçları”, *SDÜİFD*, 5-Sayı, Isparta 2000.
- ÖZEL, Ahmet, “Adak”, *DİA*, İstanbul 1988, I/338.
- PEKER, Hüseyin, “Olumlu Şahsiyet Özellikleri ve Din”, *OMÜİFD*, Sayı: 1, Samsun 1986.
- RÂZÎ, Fahrüddîn, *et-Tefsîru 'l-Kebîr*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 3. Baskı, Beyrut Trz.
-----, *Mefâtihu 'l-Ğayb*, Mütcl. Suat Yıldırım ve -dğr-. Akçağ Neşriyat, Ankara 1988.
- SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, *en-Nübüvvetü ve 'l-Enbiyâ*, Âlemu'l-Kütüb, 1. Baskı, Beyrut 1985.
-----, *Safvetü 't Tefasir*, Darül Kur'an-ı Kerim'ı Kerim, Beyrut 1981/1402.
- SAYYİD, Kamal, *They were Youths Who Believers in Their Lord*, Translated by Jasim Al. Rosheed Ansqsiyan Publication, Qom 1999.
- SELİM, Muhammed İbrahim, *Nisâün Havle 'r-Rasül*, Mektebetü İbn Sina, Kâhire 1991.
- SİNANOĞLU, Mustafa, “İbadet”, *DİA*, İstanbul 1999, XIX.
- SUYÛTÎ, Celâlüddîn, *Lübâbü 'n-Nükûl fi Esbâbi 'n-Nüzûl*, Mektebetü'l-İslâmiyye, Trz.
- ŞARKÂVÎ, Ahmed Muhammed, *el-Mer 'e fi Kasasi 'l-Kur 'ân*, Dâru's-Selâm, Kâhire 1421/2001.
- TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu 'l-Beyân an Te 'vil-i Âyi 'l-Kur 'ân*, thk. Abdullah et-Türkî, Kâhire: Merkezü'l-Buhûsi ve 'd-Dirasâti'l-Arabiyyeti'l-İslâmiyye, 2001.
-----, *Kasasu 'l-Enbiyâ*, thk., Cemâl Bedrân, Dâru'l-Mısıriyyetü'l-Lübânî, Kâhire 1414.
- TAPLAMACIOĞLU, Mehmet, “Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Hakkında Alan Araştırması”, *AÜİFD*, C.10. 1962-1963.
- TAVUKÇUOĞLU, Mustafa, “Okulöncesi Çocuğun Eğitiminde Din Duygusu ve Din Eğitimi”, *SÜİFD*, Sayı: XIV, Konya 2002.
- TEHÂMÎ, Nejra, *Sikôlôciyyetü 'l-Kıssa fi 'l-Kur 'ân*, Cezâir Üniversitesi, eş-Şirketü't-Tûnisiyye, Tûnus 1974.
- TEHÂNEVÎ, Muhammed Ali, *Keşşâfu İstılâhati 'l-Funûni ve 'l-Ulûm*, Mektebetu Lübân en-Nâşirûn, 1. Baskı, Lübnan 1996.
- TİMUR, Kemal, “Tanzimat Donemi Türk Romanında Din Duygusu ve İnançlar” *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, ISSN: 1308-2140, Volume 4/1-II Winter 2009, www.turkishstudies.net, Doi Number: 10.7827/TurkishStudies. 61, p. 2089-2125.
- UYVAL, Veysel, *Din Psikolojisi Açısında Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, İFAV Yayınları, İstanbul 1996.
- VÂSİL, Abdurrahman, *Müşkilâtü 'ş-Şebâbi 'l-İslamiyye*, Mektebetü'l-Vehbe, 2. Baskı, 1984/1404.
- YAVUZ, Kerim, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, DİBY, Ankara 1987.
- ZEYNEP, Atıyye Muhammed, *Usûlü 'l-Ulûmi 'l-İnsâniye mine 'l-Kur 'âni 'l-Kerim*, Dâru'l-Vefa, 1. Baskı, Katar 1416/1995.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

GÜNAY, İ., Kur'ân-ı Kerîm'de Gençlerin Duygu Gelişimi ve Eğitimi, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/2 Winter 2015, p. 435-460, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7762>, ANKARA-TURKEY

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

